

**“Tərcümə Mərkəzi
lüğət tərtibi ilə
ciddi şəkildə
məşğul olmağı
planlaşdırır”**

Afaq
Məsud

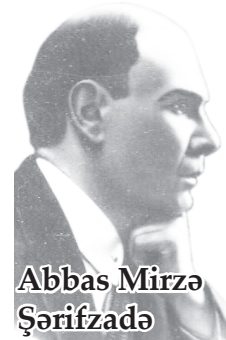
» səhifə 5

**“Mən yalnız
layiq olduğum
hörmət və
saygını
tələb edirəm”**

Vahid
Əziz

» səhifə 6

**Dünyanın
qürub çağı**

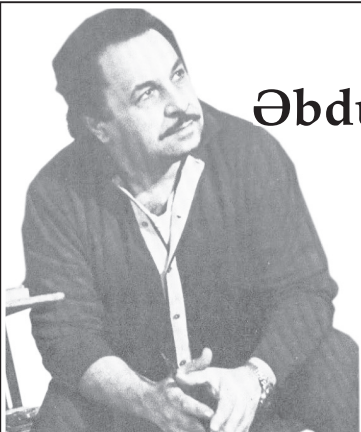
Abbas Mirzə
Şərifzadə

» səhifə 7

Bakıda ISESCO Baş Konfransının XII sessiyası keçirilir

» səhifə 2

**Nadir
Əbdürrəhmanovun
rənglər
dünyası**

» səhifə 13

**Türkan
Şorayın
Bakı səfəri
təxirə salındı**

» səhifə 16

ANONS

**Şeyx Şamilin silahdaşı
Hacı Muradın nəşi
Azərbaycana verəcək**

» səhifə 3

**Şeytanla müqavilə
bağlayıb, cənnətə
düşmək...**

» səhifə 4

**Antimükafatlar və ya
Nobelin astar üzü**

» səhifə 4

Əbədi maskalar

» səhifə 5

**Neytral sular da...
ana dili**

» səhifə 6

Biz, uşaqlar və boşluqlar

» səhifə 7

**“Ərimin ruslarla
əlaqəsi var”**

» səhifə 10

**Mirzə Mehdi xanın
Xorasanın valisi olduğu
zaman Nadir şah
yazdığı şərh**

» səhifə 11

**Samirə Əşrəfin
“Açılmayan çətir”i**

» səhifə 12

**Niyə şirə heyvanların
şahı deyirlər?**

» səhifə 15

**Nobel mükafatlı yazıçının
əsəri qadağan edilir**

» səhifə 16

Noyabrın 26-da Bakıda İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının (ISESCO) Baş Konfransının XII sessiyasının açılışı olub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı, ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva sessiyada iştirak ediblər.

Sessiyanın açılışında beynəlxalq təşkilatların və xarici ölkələrin yüksək səviyyəli nümayəndələri, mədəniyyət və təhsil nazirləri, diplomatlar iştirak ediblər.

Təşkilatın ali qərarverici orqanı olan Baş Konfrans hər üç ildən bir toplanır. ISESCO-nun ümumi fəaliyyət strategiyasını müəyyən edən Baş Konfrans zamanı təşkilatın fəaliyyət sahələrinə aid olan məsələlərlə bağlı əlaqələndirmə və qiymətləndirmə həyata keçirilir, qurumun növbəti üç il üçün Fəaliyyət Planı və büdcəsi təsdiqlənir.

ISESCO-nun Baş Konfransının XII sessiyası "Qurani-Kərim"dən ayənin oxunması ilə başladı.

Tədbirdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev ISESCO-nun Baş Konfransının XII sessiyasının Bakıda keçirilməsini ölkəmiz üçün əlamətdar hadisə adlandırdı. ISESCO-nun dünya miqyasında önəmli beynəlxalq təşkilata çevrildiyini deyən dövlətimizin başçısı qurumun son illərdə İslam aləmində elm, təhsil və mədəniyyət sahələrinin inkişafında böyük uğurlara nail olduğunu bildirdi. Ölkəmizin ISESCO-nun fəal üzvlərindən birinə çevrildiyini deyən Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, indiyədək təşkilatın xətti ilə Bakıda bir çox mötəbər tədbirlər keçirilib. "ISESCO Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində ölkəmizin haqlı mövqeyini dəstəkləyib", - deyən dövlətimizin başçısı bu mövqeyinə görə baş direktor Əbdüləziz Osman əl-Tuveycriyə minnətdarlığını bildirdi. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, münaqişə uzun illərdir davam edir, ərazimizin 20 faizi işğal olunub, 1 milyondan çox soydaşımız qaçqın və məcburi köçkünə çevrilib, xalqımıza qarşı etnik təmizləmə siyasəti aparılıb, Xocalı soyqırımını törədilib. Ermənistanın beynəlxalq təşkilatların qətnamələrinə məhəl qoymadığını vurğulayan dövlətimizin başçısı Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpağı

FÉRENCE GÉNÉRALE DE L'ISESCO

: 14 - 15 Safar 1437 H / 26-27 novembre 2015

Bakıda ISESCO Baş Konfransının XII sessiyası keçirilir

olduğunu bildirdi və münaqişənin yalnız ölkəmizin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmasının vacibliyini diqqətə çatdırdı. Dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, ATƏT-in işğal olunmuş ərazilərə göndərdiyi missiyaları orada hər şeyin, həmçinin 10 məscidin dağıldığını müəyyən ediblər. "Bu vəhşilikdir, bu, İslam mədəniyyətinə qarşı terrorudur", - deyən Azərbaycan Prezidenti son illərdə bəzi Qərb dairələrində İslamın terrorla əlaqələndirilməsinin düzgün olmadığını, İslamın sülh dini olduğunu bəyan etdi. Azərbaycanın islamofobiya qarşı mübarizə apardığını diqqətə çatdıran dövlətimizin başçısı ölkəmizin xaricdə İslam mədəniyyətinin təbliğinə böyük önəm verdiyini, Azərbaycanın dinlərarası və millətlərarası əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə xidmət etdiyini bildirdi. Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, Azərbaycan İslam həmrəyliyinə gücləndirilməsi, İslam dəyərlərinin təbliği istiqamətində dünyada fəal iş aparır. "Biz fəxr edirik ki, dünyanın ən qədim məscidlərindən biri olan Şa-

maxı məscidi Azərbaycanda yerləşir", - deyən dövlətimizin başçısı ISESCO-nun məşğul olduğu sahələrin ölkəmizdə inkişaf etdiyini, elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində iri layihələrin həyata keçirildiyini bildirdi. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, bu il tarixdə ilk dəfə Bakıda birinci Avropa Oyunları keçirilib. 2017-ci ildə isə Bakı İslam Həmrəylik Oyunlarına ev sahibliyi edəcək. Bunun təkə idman hadisəsi deyil, həm də sivilizasiyalara əməkdaşlığın göstəricisi olduğunu deyən dövlətimizin başçısı ölkəmizin dünyada anlaşmaya, insanların sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamasına töhfə verdiyini diqqətə çatdırdı.

Çıxışının sonunda ISESCO-nun baş direktoru Əbdüləziz Osman əl-Tuveycrinin xidmətlərini vurğulayan Prezident İlham Əliyev təşkilatın fəaliyyətinin gücləndirilməsində və ikitərəfli əlaqələrin inkişafında onun böyük rol oynadığını dedi və ölkəmizin yüksək dövlət mükafatlarından olan "Dostluq" ordenini ona təqdim etdi.

Əbdüləziz Osman əl-Tuveycri bu tədbirin yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün yaradılan şəraitə, həmçinin yüksək ordenə layiq görüldüyünə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi. Təşkilatın fəaliyyət proqramı və Baş Konfransın qarşısında duran gələcək planlar barədə danışan Əbdüləziz Osman əl-Tuveycri növbəti üç il ərzində Baş Konfransın əsas fəaliyyət proqramını açıqlayarkən bildirdi ki, başlıca diqqət gənclərin İslam dəyərlərinin gücləndirilməsi üçün səfərbər olunmasına, üzv dövlətlərin təhsil, elm və mədəniyyət sahələrində keyfiyyətli idarəçiliyin təşkilinə yönəldiləcək. Baş direktor bildirdi ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əldə olunan inkişaf bütün İslam aləmində müasir dövlətin nümunəsidir. Qazanan uğurlar münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik edən ISESCO-nun baş direktoru bu nailiyyətlərin davamlı olacağına əminliyini ifadə etdi. O, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin vacibliyini bildirərək işğal olunmuş ərazilərin

tezliklə azad edilməsinin və BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə hörmətlə yanaşılmasının zərurliyini diqqətə çatdırdı.

Daha sonra mükafatlandırma mərasimi oldu. ISESCO-nun 2015-ci il üzrə "Savadlılıq" mükafatına Nigeriyanın nümayəndəsi layiq görüldü.

Sonra Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva Baş Konfransın nümayəndələri ilə xatirə şəkli çəkirdilər.

Daha sonra dövlətimizin başçısı və xanımı konfrans iştirakçıları ilə görüşərək onlarla söhbət etdilər.

Xatırladaq ki, Prezident İlham Əliyev bu ilin iyulunda ISESCO-nun Baş Konfransının XII sessiyasının və İcraiyyə Şurasının toplantısının Bakıda keçirilməsi ilə bağlı Sərəncam imzalamışdı. Budəfəki konfransda müzakirə olunan məsələlərin müəssisə xalqlarının həyatında inkişafa doğru yeni pəncərə açacağı, qəbul ediləcək qərarların isə İslam ölkələri arasında əməkdaşlığın daha da dərinləşməsinə töhfə verəcəyi bildirilib.

Azərbaycan 1991-ci ildən ISESCO-nun üzvüdür. Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın 2006-cı ildə ISESCO-nun xoşməramlı səfiri adına layiq görülməsi ilə ikitərəfli əlaqələr uğurlu inkişaf mərhələsinə qədəm qoyub və hazırda ən məhsuldar dövrünü yaşayır.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Nəringül Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250.
Sifariş: 3771
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74. **Telefon:** 595 16 05.
E-mail: aydinyol.az@gmail.com
Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva ISESCO-nun baş direktoru Əbdüləziz Osman əl-Tuveycri və xoşməramlı səfirlərlə görüşüb

Noyabrın 26-da Azərbaycanın birinci xanımı, ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva təşkilatın baş direktoru Əbdüləziz Osman əl-Tuveycri və xoşməramlı səfirləri ilə görüşüb.

Qonaqları salamlayan Mehriban Əliyeva ISESCO-nun Baş Konfransının XII sessiyasının Azərbaycanda keçirilməsindən məmnunluğunu ifadə edib, bu tədbirin ölkəmiz və ümumilikdə İslam dünyası üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğulayıb. ISESCO-nun baş direktorunu Azərbaycanın yüksək mükafatı - "Dostluq" ordeni ilə təltif edilməsi münasibətilə təbrik edən Mehriban Əliyeva bu təşkilatla ölkəmiz arasında sıx dostluq əlaqələrinin olduğunu deyib. Bildirib ki, Azərbaycanda bütün dinlərin, mədəniyyətlərin nüma-

yəndələri dostluq və sülh şəraitində yaşayırlar. Ölkəmizdə mədəniyyətlər, dinlər və sivilizasiyalar arasında dialoqun möhkəmləndirilməsinə xidmət edən mühüm tədbirlərin keçirildiyi, tolerantlığın Azərbaycan cəmiyyətinin həyatında güclü əhəmiyyətə çevrildiyi bildirilib.

Mehriban Əliyeva rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun ölkəmizin tarixi, mədəniyyəti və ənənələrini tanımaq üçün dünyada bir çox tədbirlər keçirdiyini və həmin tədbirlərdə Azərbaycanda hökm sürən toleranlıq mühiti barədə ətraflı məlumat

verildiyini söyləyib. Mədəniyyətlər, dinlər və sivilizasiyalar arasında dialoqun möhkəmləndirilməsində ISESCO-nun xoşməramlı səfirlərinin fəallıqlarını daha da artırmalarının əhəmiyyəti vurğulanıb. Mehriban Əliyeva ISESCO ilə əməkdaşlığın gələcəkdə də uğurlu davam etdiriləcəyinə əminliyini ifadə edib.

Əbdüləziz Osman əl-Tuveycri tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə və göstərilən qonaqpərvərliyə

görə minnətdarlığını bildirib. Baş direktor Azərbaycan ilə ISESCO-nun səmərəli əməkdaşlığından məmnunluğunu ifadə edərək qurumla ölkəmiz arasındakı münasibətlərin yüksək səviyyəyə çatmasında Prezident İlham Əliyevin və xanımı Mehriban Əliyevanın rolu xüsusi qeyd edib.

Görüşdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılıb.

СОЗВУЧИЕ

Литература и публицистика стран Содружества

Афаг Масуд, Иоанн II. Рассказ

Сообщение о предстоящем визите Папы Римского Иоанна II в нашу страну воспринималось в одностороннем порядке как новость, доносящая откуда-то издалека, выходящая за пределы привычного информационного поля, и вызывая интерес к этому миру, который до этого казался чуждым.

Фотография Папы в белом облачении с его непонятным поведением, соответствующим моде какого-то иного мира, которое дополняла высокая тиара, сама по себе производила впечатление события.

У меня же это событие – посещение страны, далекой от христианства, легендарной, недостижимой персидским, видеть которого мне доводилось лишь на заре, во время средневековых кочевий на открытой земле, во внутреннем дворе Ватикана, напоминая безгребней, теннисный ракеткой, или же чашечкой пропекающей на плитах, запеченной толстой французской – создавало ощущение, что он приближался некоем шагами именно ко мне.

Разобой в сообщении, распространяемом в газетах, отсутствие точной информации о целях визита, несвязь отдельных заявлений по поводу времени визита, придавали какому-то скрытую мистическую его приюту. Частым сообщением обьявляла причину визита понтифика, считающегося наместником Иисуса Христа на Земле, официальным приглашением главы государства. Согласно этим сообщениям, одним из выходов из положения, сложившегося вследствие войны, глава государства видел в поддержке этого авторитетного христианского священнослужителя.

Другие официальные источники утверждали, что Папа прибывает в страну без какого-либо официального или неофициального приглашения со стороны государства, исключительно по своей инициативе. Намерением Папы было, как сообщается, обратиться к мусульманам и христианам всего мира с призывом к единению и взаимной терпимости. «... Папа желает обратиться к мусульманам и христианам мира из пределов этой страны. ... объявил посол Ватикана на Южном Кавказе, апостольский нунций Клаудио Гучероти.

«Но почему именно из пределов этой небольшой, безвестной мусульманской страны, раздираемой на протяжении всей своей истории во внутренних, нефтяных и политических конфликтах?» – думала и в те дни, стояла от нетерпения.

Решив выписать поданные границы таинственного визита понтифика, я начала ворошить заявления некоторых зарубежных радиостанций, на официальных сайтах Ватикана. Бесполезность долгие поиски все больше и больше подтверждали вынесенную мной из далекого прошлого уверенность в неслыханности мира.

Привед, лишнего волнения самостоятельно переждать. Папы из далекого Рима в нашу страну, его обращение к миру на исходе жизненного пути именно отсюда, желание изменить что-то именно здесь – в нашей стране, с завидным постоянством кратчайшей верность материальным ценностям, в те дни созвучала лишь в один «... Мой обращение есть молитва. Молитва человека за человека. Я возношу эту молитву единственно со всеми вами. Молитву за всех людей мира, живых и умерших, призванных быть вместе с нами. ...»

В свое время, услышав эти слова, прозвучавшие Папой Римским на какой-то торжественной церемонии, и испытала чувство благодати, и какого-то равновесия, утратившего когда-то очень давно, быть может, в далекие детские годы и оставшегося вместе со мной в состоянии какой-то неуверенности. Это было чувство безмятежного покоя внутри безграничной исландской молитвы, ощущение себя в единстве со всеми детьми и с каждым рождением, ушедшим из жизни в последние годы.

Афаг Мәсудун “II İohann” hekayəsi populyar Belarus saytında

Tanınmış Azərbaycan yazıçısı, dramaturqu və tərcüməçisi, Əməkdar incəsənət xadimi Afaq Məsudun yaradıcılığına müraciət edən ölkələr sırasına Belarus da qoşulub. Belə ki, bir sıra ingilis, fransız, almandilli dövlətlər, Avstriya və Rusiya, Özbəkistandan sonra Belarus və Müstəqil Dövlətlər Birliyinin ölkələrinin rusdilli oxucuları yazıçının Azərbaycanca da böyük maraqla qarşılanmış “II İohann” hekayəsini oxumaq imkanı əldə ediblər.

Belarusun ilk naşiri, filosof, yazıçı Fransisk Skorina, qazax ədəbiyyatının klassikləri Abay Kunanbayev, Muxtar Auezov, Ədəbiyyat üzrə son Nobel mükafatı laureatı Svetlana Aleksieviç və digər ədəbi simalarının yaradıcılığını işıqlandırmış populyar “Sovzuchie-zviazda.by” ədəbi-publisistik saytının növbəti müəllifinin Afaq Məsud olması məhz Azərbaycan ədəbiyyatının sərhədlərinin daha da genişlənməsi deməkdir.

Xatırladıq ki, Afaq Məsud Rusiya Elm və İncəsənət Pyotr Akademiyasının (PANİ) həqiqi üzvüdür. Onun əsərləri rus, ingilis, fransız, alman, özbək dillərinə tərcümə və nəşr edilib. 2000-ci ildə Vyana Universitetində yazıçının yaradıcılığını tədqiq edən doktorluq işi (S.Dohan “Avropa şərqşünaslığında qadın yazarlar”) müdafiə edilib.

Şeyx Şamilin silahdaşı Hacı Muradın nəşi Azərbaycana verəcək

İmam Şamilin ən yaxın silahdaşlarından biri, avar əsilli Hacı Muradın (1790-1852) kəlləsinin qalıqları dəfn olunmaq üçün Azərbaycana verəcək. Rusiyanın mədəniyyət naziri Vladimir Medinskiyin müvafiq əmrinə əsasən, bu işlə xüsusi yaradılmış dövlətlərarası komissiya məşğul olacaq.

Dahi rus yazıçısı Lev Tolstoyun povestinin personajına çevrilmiş avar sərkərdənin mumiyalaşdırılmış başı uzun müddət Sankt-Peterburqda yerləşən Kunstkamerada, sonra isə Rusiya Dövlət

Din Tarixi Muzeyində saxlanılıb.

2000-ci illərdə eksponat Rusiya Elmlər Akademiyasının xüsusi saxlanc kamerasına yerləşdirilib. Məşhur sərkərdənin sümükləri isə Şəki şəhəri yaxınlığında dəfn olunub.

Hacı Muradın kəlləsinin qalıqlarının qaytarılması ətrafında mübahisələr çoxdan davam edir. Belə hesab olunur ki, XIX əsrin birinci yarısından baş vermiş Şimali Qafqaz müharibəsinin məşhur iştirakçısı Dağıstanın Xunxaz kəndindəki ailə məzarlığında şəriət qanunlarına uyğun dəfn olunmalıdır.

İlqar Fəhminin dörd kitabı işıq üzü görüb

Yazıçı-dramaturq İlqar Fəhminin 4 kitabı “Xan” nəşriyyatında işıq üzü görüb. İ.Fəhmi AZƏTİA-a bildirib ki, “Bu gündən dünənə” adlı kitabında əsasən gənclik dövründən bu günə qədər müxtəlif vəzn-lərdə yazdığı şeirlərindən seçmələr toplanıb. Şeirlərin xronoloji düzülüşü əks qaydada təqdim edilib. Kitabın əvvəlində son illər yazılmış şeirlər, sonunda isə köhnə şeirlər yer alıb.

Onun sözlərinə görə “Nostalji” adlı ikinci kitabına müxtəlif illərdə qələmə aldığı kiçik həcmli hekayələr və povestlər daxil edilib. “Sən kimsən, Səfəvi?” adlı kitabında isə indiyədək yazdığı və ölkə mətbuatında dərc olunan bədii-publisistik yazıları işıq üzü görüb. “Son reportaj” adlı kitabında isə müəllifin müxtəlif illərdə yazdığı dram əsərləri toplanıb. Kitabdakı pyeslərin hər biri müxtəlif dram üslublarında qələmə alınıb. Qeyd edək ki, yaxın aylarda yazıçının daha 10 kitabı nəşr ediləcək.

Noyabrın 25-də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin “Nəvən” klubunda 2015-ci il üzrə “Cəfər Cabbarlı” mükafatının təqdimatı keçirilib.

C.Cabbarlının ev-muzeyinin direktoru, ədibin nəvəsi Qəmər Seyfəddinqızı tədbirin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının yardımı ilə “Gənc nəslin maariflənməsində klassik ədəbiyyatın rolu. Böyük dramaturq C.Cabbarlının zəngin bədii irsinin öyrənilməsi” layihəsi çərçivəsində “C.Cabbarlı adına mədəniyyət, elm və təhsilin inkişafına yardım” İctimai Birliyi tərəfindən reallaşdırıldığını söyləyib.

Elm, incəsənət, mədəniyyət xadimlərinin, ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən tədbirdə mükafatı sahiblərinə təqdim edən Q. Seyfəddinqızı qüdrətli sənətkarın irsinə göstərdikləri diqqət və qayğıya görə onlara təşəkkür edib.

Mükafata 2015-ci ildə göstərdikləri səmərəli fəaliyyətə görə Xalq yazıçısı Elçin, Xalq artistləri Oqtay Mirqasım, Zərnigar Ağakişiyeva, teatrşünas Məryəm Əlizadə, Türkiyənin Fırat Universitetinin professoru Ercan Alkaya və filologiya elmləri doktoru, professor Elman Quliyev layiq görülüblər.

Sonda mükafat sahiblərinə və tədbir iştirakçılarna Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə “QHT nəşriyyatı”nda ədibin yenicə çapdan çıxmış “Seçilmiş hekayələr” kitabı təqdim olunub.

“Cəfər Cabbarlı Mükafatı” C.Cabbarlı Ev Muzeyinin layihəsi əsasında “C.Cabbarlı adına mədə-

Görkəmli dramaturqun adını daşıyan mükafat təqdim olunub

niyyət, elm və təhsilin inkişafına yardım ictimai birliyi”nin iştirakı və “BP” şirkətinin sponsorluğu ilə 2001-ci ildə təsis olunub. Mükafat böyük yazıçının 100 illiyi münasibəti ilə Cəfər Cabbarlı teatrının və yaradıcılığının səhnə təcəssümü, tədqiqi və təbliği sahəsində müstəsna işlərə, əsərlərə, Azərbaycan ədəbiyyatının və teatrının, estetik fikrinin inkişafında xüsusi hadisə olan bədii nümunələrə görə teatr xadimlərinə və dram yazarlarına təqdim edilib.

“Cəfər Cabbarlı Mükafatı”nın ilk baş qalibi dramaturqun “Aydın” tamaşasının rejissor işinə görə Xalq artisti Mikayıl Mirzə, 2-ci yerin qalibləri “ən yaxşı kişi və qadın obrazları” nominasiyasında “Sevil” operasında Balas roluna görə Xalq artisti Azər Zeynalov, Sevil roluna görə Əməkdar artist Zemfira İsmayılova olub.

“Ən yaxşı bədii əsər” nominasiyasında yazıçı Firuz Mustafanın “Adsız” pyeslər kitabı mükafata layiq görülüb.

Ədibin yaradıcılığının zənginliyi və incəsənətin müxtəlif sahələrindəki əvəzsiz xidmətləri nəzərə alınaraq sonrakı illərdə mükafat müxtəlif nominasiyalar üzrə müəyyənləşdirilib və ədəbiyyat, teatr və kino, jurnalistika, ədəbiyyat-yatşunashlıq sahələri üzrə çalışan yaradıcı insanlar, ədəbiyyat və incəsənət xadimləri bu mükafata layiq görülüblər. Onlardan Yasar Nuri, İlham Əsgərov, Ramiz Məlikov, Əminə Yusifqızı, Laləzar Mustafayeva, Ramiz Məmmədov, Həmidə Öməröva, Aydın Kazımzadə, Asif Rüstəmli, İlham Rəhimli, Rəhim Əliyev, Hamlet İsaخانlı, Ağakəşi Kazımov, Hacı İsmayılov, Mələykə Əsədova, Mərahim Fərzəlibəyov, Azərpaşa Nemətov, Ramiz Novruzov, Himəlay Qasımov, Fikrət Rzayev, Tahirə Məmməd və başqaları layiq görülüb.

2012-ci ildə “Cəfər Cabbarlı Mükafatı”nın təqdimatı qarşı Türkiyədə həyata keçirilib. Komissiyasının qərarı ilə həmin il mükafata Türkiyənin Fırat Universitetinin alimləri - professor Əhməd Buran, Dr. Süleyman Kaan Yalçın və M.Şənər Bulud, “Manas Yayınçılıq” layiq görülüblər.

“Aydın yolu”

ELAN

“Yeni Söz” ədəbi yaradıcılıq müsabiqəsinin əsər qəbulu davam edir

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin təsis etdiyi “Yeni Söz” ədəbi yaradıcılıq müsabiqəsinə əsər qəbulu davam edir. Əsərlərin son qəbul tarixi 23 dekabr 2015-ci ildir, qaliblərin adı 2016-cı il may ayının 25-də keçiriləcək mükafatlandırma mərasimində elan olunacaq. Müsabiqəyə poeziya, nəsr və esse nominasiyaları üzrə əsərlər qəbul edilir.

Poeziya:

poema – hər bir iştirakçı həcmindən asılı olma-yaraq, 1 poema ilə müsabiqəyə qatıla bilər
şeirlər – 3 şeirdən artıq olmamaq şərti ilə

Nəsr:

roman – hər bir iştirakçı həcmindən asılı olma-yaraq, 1 romanla müsabiqəyə qatıla bilər
hekayələr – 40 000 işarəyə qədər

Esse:

esselər – 20 000 işarəyə qədər

- Hər nominasiya üzrə mükafat yalnız bir müəllifə təqdim edilə bilər.
- Hər bir iştirakçı mükafata yalnız bir nominasiya üzrə əsər təqdim edə bilər.
- Müsabiqəyə yeni və son iki ildə dərc olunmuş əsərlər qəbul olunur.
- Müsabiqədə iştirak edən namizədlər üçün yaş məhdudiyyəti 35 yaşa qədərdir.

Müsabiqəyə təqdim edilmək üçün zəruri olan sənədlər

- a) müsabiqə iştirakçısının adı, soyadı, ədəbi təxəllüsü və özü haqqında qısa məlumat;
- b) şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti və ya skan olunmuş variantı;
- c) iştirakçının əlaqə nömrəsi və elektron ünvanı.

Qeyd: Müsabiqəyə təqdim olunan mətnin əvvəlində iştirak etdiyi nominasiyanın adı mütləq qeyd olunmalıdır;

Müsabiqə şərtlərinə əməl olunmadan təqdim edilən əsərlərin müsabiqədə iştirakı təmin olunmur.

Əsərlər press@aztc.gov.az elektron ünvanına göndərilə və ya kağız formatında AzTM-in Mətbuat xidmətinə təqdim edilə bilər.

Mükafat fondu

Mükafatlandırma hər 3 nominasiya üzrə (Ən yaxşı poeziya nümunəsi; ən yaxşı nəsr əsəri; ən yaxşı esse) aşağıdakı şəkildə müəyyənləşdirilib:

I yer – 2000 (iki min) manat

II yer – 1000 (min) manat

III yer – 500 (beş yüz) manat

Mükafat diplom və pul təltifindən ibarətdir.

Müsabiqənin gedişatı barədə:

- Qəbul edilən əsərlər nömrələnmiş qaydada (imzasız) ekspertlərə verilir, ikinci mərhələyə – 20-iyə keçən əsərlər Mükafat Komissiyasına təqdim edilir.
- Qalib əsərlərin seçimi iki mərhələ üzrə aparılır. Birinci mərhələdə seçilmiş 20-likdən 10-luq seçilir. İkinci mərhələdə qaliblər müəyyən edilir.
- Əsərlər 5-dən 10-a qədər olan bal sistemi ilə qiymətləndirilir.
- Ekspertlərin və Mükafat Komissiyası üzvlərinin adları gizli saxlanılır.

Hər nominasiya üzrə qalib gəlmiş əsər xarici dillərə çevriləcək və beynəlxalq müstəvidə təbliğatı üzrə müəyyən işlər həyata keçiriləcək.

Ünvan: Ə.Topçubaşov 74

Email: press@aztc.gov.az

Telefon: 595-10-42; Mob: (050) 263-02-95

Etimad
BAŞKEÇİD

Şeytanla müqavilə bağlayıb, cənnətə düşmək...

Yazıçı dostlarımızdan birinin, basabası və hər il baş verən insan tələfatını önləmək üçün şeytana daşatma mərasimində quşatandan istifadə edilməsi təklifini oxuyub, xeyli güldüm. Doğrudan da, bu ayini bir qədər nizamlı yerinə yetirmək olmazmı? Yoxsa adama elə gəlir ki, insanlar şeytani daşlayarkən, şeytan da onlara daş atır...

Dindar, mömin qardaşların nəzərinə: sizin dini hissələrinizə, müqəddəs torpaqlarda rəhmətə gedənlərin (bunun hansı şəraitdə baş verməsindən asılı olmayaraq) birbaşa cənnətə düşməsi ilə bağlı inancınıza saygım böyükdür. Mən burada yalnız ədəbiyyat, sənət və mədəniyyətdəki şeytan, daha doğrusu, şeytanın "yoldan çıxardığı" bir obraz - Faust haqqında danışacağam.

Onsuz da, şeytan realıqda var, yoxmu dartışmalarına sivil dünyada çoxdan son qoyulub. Burada fəlsəfinin "qızıl orta" prinsipindən çıxış edib, şeytan həm var, həm də yoxdur deyə bilmərik. Gəlinən ortaq məxrəc odur ki, inananlar üçün var, ateistlər (Qərbdə ateizmi din kimi qəbul edən güclü bir fikir cərəyanı da mövcuddur) üçün yoxdur. Və insanlar bir-birinin dini hissələrinə hörmət etməlidir, vəssalam. Əks yanaşma bəşəriyyəti orta əsrlərə götürmə, qan su yerinə axar.

Yazılı ədəbiyyatın meydana çıxdığı vaxtlardan bu yana elə bir sənətkar tapa bilməzsiniz ki, onun əsərlərində bu və ya digər şəkildə şeytanın adı keçməsin.

Orta əsrlərdə xristianların tanrısı indiki kimi tolerant deyildi, onun yer üzündəki milyonlarla köməkçisi isə şeytanla, onun başdan çıxardığı "imansızlar"la amansız mübarizə aparırdı. İnkvizisiyanın tüğyan etdiyi vaxtlarda adamı, şeytanla işbirliyində günahlandıraraq tonqala atmaq üçün üç nəfərin, sözü bir yerə qoyması kifayət idi. Stalin "üçlük"lərinin proobrazı haqqında düşünərkən bunu unutmamaq lazımdır.

Nə qədər qulağımızı cırmaq-lasa da, deməliyə ki, Avropanın indi bizim həsəd apardığımız səviyyəyə gəlib çatmasında "şeytanla müqavilə bağlayan" adamların hədsiz rolu olub. Bu sənətkarların başında isə 1000-ci illərdə Papa olmuş II Silvestrin özü gəlir. İndi bizə qəribə görünənə bilsən, amma ərəblərin say sistemini öyrəndiyinə və tətbiq etdiyinə, ümumiyyətlə, elmə həvəsli olduğuna görə Silvestrin şeytana uyduğunu iddia edirdilər. Gidi dünyada, bu, xristianların müsəlmanlardan elm öyrəndiyi vaxtlar idi. II Silvestrin obrazına M.Bulqakovun "Ustad və Marqarita" romanında da rast gəlmək olar.

Şeytanın "başdan elədiyi" ən mühüm fiqurlardan biri də Faustdur. "Faust" deyəndə Hötenin məşhur faciəsi ağıla gəlir. Amma mən Şairin personajının prototipi olmuş gerçək Faustdan danışacağam.

O Faustdan ki, Şpenqlər, ardınca da onun çoxsaylı ardıcılıarı bütün müasir Qərbi Avropa mədəniyyətinə onun adına bağlayırlar.

Şpenqlər özünün məşhur "Avropanın süqutu" əsərində Qədim dünya - Orta əsrlər - Yeni dünya tarixi dövrləşdirilməsinə qarşı çıxır. O, dünya tarixində səkkiz yetkin mədəniyyətin olduğunu bəyan edir. Bunlar Misir, hind, Babil, çin, ərəb-Bizans, yunan-Roma, mayya və Faust (Qərbi Avropa) mədəniyyətləridir.

XVI əsrin ortalarında Almaniya da yaşamış doktor İohann Faust qədər adı ədəbiyyatda, musiqidə, təsviri sənətdə, elmi araşdırmalarda əbədiləşmiş ikinci bir sənətkar tapmaq çətindir. "Həşərat müəllim" (H.Mann), "Doktor Faust" (T.Mann), "Faust" (H.Heyne) "Cek Faust" (M.Suenvik), "Faust" (İ.Turgenev) və s. - bunlar Faust haqqında yazılmış saysız-hesabsız əsərlərdən yalnız bir qismidir. Bethovendən tutmuş, Şumana, Listə, Berlioz qədər onlarla, yüzlərlə musiqi korifeyləri Faust haqqında ölməz əsərlər yaradıblar. Hələ mən Faustun kinoda, təsviri sənətdə və s. yaradılmış obrazlarından danışmıram...

İsa peyğəmbərin möcüzələrini təkrarlama biləcəyini iddia etdiyinə, özünü astroloq, alim kimi qələmə verdiyinə, ənənəni, yasaqları və tabuları saya salmadığına, öz iradəsini hər şeydən uca tutduğuna görə hər yerdə şeytanın əlaltısı kimi qəbul edilən, hər yerdən qovulan, heç yerdə qərar tuta bilməyən Faust sonralar, beləcə, Avropa mədəniyyət tipinin simvoluna çevrildi.

Xalq arasında dolaşan rəvayətlərin, demək olar, hamısında Faust cəhənnəmə göndərilir. Bu, ənənənin və kütləvi süiurun yanaşmasıdır. Hötenin təqdimatında isə sonda mələklər başibəlalı Faustun ruhunu şeytanın əlindən alıb cənnətə aparırlar...

İndiki dünyamızda şeytan müqavilə bağlamaq üçün adam tapmaqda çətinlik çəkir yəqin. Çünki dünya şeytana pəriş tikən insanlarla dolub-daşır. Belə görünür ki, Qərbdə şeytan öz missiyasını artıq başa vurub. Şərqlilər isə onu şiddətlə daşlamaqda davam edirlər. Bu zaman hətta şəhid düşənlər də olur.

Fərq yanaşmalardadır. Qərb şeytanı bütün insan naqisliklərinin mücəssəməsi, bir mədəni diskurs kimi qəbul edir və buna uyğun münasibət sərgiləyir. Yəni, naqisliklərdən təmizlən - bu elə şeytanın hiylələrindən qurtulmaq deməkdir...

Dünyada elm və sənət sahələri üzrə sayı-hesabı bilinməyən beynəlxalq və yerli mükafatlar mövcuddur. Hər il minlərlə, bəlkə də, on minlərlə insan öz uğurunun bəhrəsini dadır. Lakin onlar mükafat almaq arzusu ilə alışıb-yanan milyonların yalnız cüzi hissəsini təşkil edirlər. Yerdə qalanlar isə bəzən elə "kəşflər"ə imza atır, elə "yüksək" sənət əsərləri yaradırlar ki, onların əməyini qiymətləndirməmək, ən azından insafsızlıq olardı.

Laueratların çıxışı 60 saniyədən çox olmamalıdır. Laureat 60 saniyədən çox danışdığı halda, Sviti Pu adlı səkkizyaşlı qızcığaz cır səslə qışqırır: "Xahiş edirəm, bəsdir, zəhləm getdi!". Amerika televiziyası və radiosu mükafat mərasimini birbaşa translyasiya edir və bütün dünya mətbuatı günlərlə bu hadisə haqqında danışır.

İndi isə gəlin görək kimlər, hansı "kəşflər"inə görə İg Nobel mükafatına layiq görülüb. Biz burada mükafatçıların yalnız az bir qismini qeyd edəcəyik. Onların tam siyahısını və tədqiqat işlərinin xarakteristikası ilə bağlı İg Nobel rəsmi saytından məlumat əldə edə bilərsiniz.

Antimükafatlar və ya Nobelın astar üzü

Bunu nəzərə alan xeyriyyəçi-filantrop və estetlər sayı o qədər də çox olmayan antimükafatlar təsis etmişlər və hər il xeyli insan bu mükafatlara layiq görülür.

Məsələn, Rusiyanın məşhur "Kitab icmal" qəzeti ən pis tərcümə, redaktə və korrektə işinə görə hər il "Abzas" adlı antimükafat verir. Antimükafatın ən "prestijli" nominasiyası "Tam Abzas" adlanır. Rusiyada "qaloşa oturanlar" üçün bundan az populyar olmayan "Qızıl qaloş" antimükafatı da var.

Ukraynada "xüsusi fərqlənənlər" üçün "İlin qanqalı" antimükafatı təsis edilmişdir.

ABŞ-da hər il məşhur "Oskar" mükafatının təntənəli mərasimindən öncə "Qızıl moruq" antimükafatı verilir. Bu antimükafat ilin ən uğursuz filmlərinin yaradıcı kollektivləri üçün nəzərdə tutulub.

Bu cür mükafatlara, demək olar, bütün mədəni xalqlarda rast gəlmək olur və bütün dünyada tanınan, nüfuzlu mükafatlar olduğu kimi, son dərcə "prestijli" antimükafatlar da var. Bunların sırasında, əlbəttə ki, "İg Nobel mükafatı" (İg Nobel Prize - İngiliscədə "ignoble" - biabırçı, əttökən sözüdəndən) xüsusilə qeyd etmək lazım gəlir. Mükafat Maks Abraham və "Qəribə tədqiqatların səlnaməsi" adlı yumoristik jurnal tərəfindən 1991-ci ildə təsis edilmişdir. Bir qayda olaraq, Harvard universitetində düzənlənən mərasimdə verilən antimükafat əsl Nobel mükafatı laureatları tərəfindən təqdim olunur. İg Nobel verilməsi proseduru da adına uyğun şəkildə təşkil olunur. Harvardın Sanders Teatrının 1166 yerlik zalında kağız təy-yarələr uçuşur.

Beləliklə: 2008-ci ildə tibb sahəsinin İg Nobel Harvardda işləyən alim Debora Andersenə təqdim olunub. Andersen və həmkarları müəyyən etmişdilər ki, "Coca-Cola"ya düşən spermatozoidlər bir dəqiqədən sonra məhv olur. Onlar bu başibəlalı içkidən, arzuolunmaz hamiləlikdən, qorunmaq üçün istifadə etməyin yollarını da araşdırmışdılar. Amma onlar bir şeyi nəzərdən qaçırmışdılar: hədəfə çatmayan spermatozoidlərin ömrü istənilən halda bir dəqiqədən çox olmur.

2005-ci ildə yapon alimi Takesi Makino, S-Check aeroxolunun yaradılmasında fəal iştirak etdiyinə görə İg Nobel almışdır. Belə ki, həmin aeroxolu kişinin alt paltarına səpməklə qadınlar ərlərinin onlara xəyanət edib-etmədiyini müəyyən edə bilər.

2006-cı ildə Mak-Hill universitetinin alimi P.Brass "Ağacdan düşən kokosların yetirdiyi xəsarətlər" elmi araşdırmasına görə mükafatlandırılıb.

Prinston Universitetinin professoru Daniel Oppenqeymer öz nitqində jarqon və mü-rəkkəb-tərkibli eruditlər haqqında dərc etdiyi məqaləyə görə bu "şərəfə" layiq görülüb. O, belə qənaətə gəlmişdi ki, çox çətin oxunan mətnləri, adətən, yüksək intellekti olan müəlliflər yazırlar.

2007-ci ildə Barselona Universitetinin alimləri Xuan Toro, Jozel Xuan, Nuriya Qalles sübuta yetirmişdilər ki, siçovullar tərsinə səsləndirilən yapon sözlərini, tərsinə səsləndirilən holland sözlərindən fərqləndirə bilmir. Nəticədə təntənəli surətdə İg Nobel almışdılar.

2012-ci ildə ABŞ-ın Hesablama Palatası İg Nobelə layiq görülüb. Palata, hesabatlar haqqında hesabatın hesabatını tərtib edərək, hesabatların hesabatlarının hesabatının hazırlanmasını vacib bilmişdi...

Qeyd etmək lazımdır ki, İg Nobelə layiq görünlər, adətən, bu mükafatı təşkilatçıların əlindən şəxsən alırlar və buna kifayət qədər yumorla yanaşmağa çalışırlar.

Azərbaycanda bu tipli mükafatlar verilsəydi, laureatların necə reaksiya göstərəcəyini proqnozlaşdırmaq isə sizin öhdənizə buraxırıq.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bu gün ölkənin intellektual fəaliyyət qurumları arasında önəmli yer tutur. Qurum əməli iş istiqamətində səyləri ilə diqqət çəkir. Tərcümə Mərkəzinin direktoru, tanınmış yazıçı, tərcüməçi Afaq Məsud SalamNews-ü maraqlandıran bir neçə sualı cavablandıraraq müsahibəni təqdim edirik.

- Afaq xanım, ölkədə Tərcümə Mərkəzi 1989-cu ildə yaradılmışdı. Prezident Sərəncamı ilə 2014-cü ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yaradılması bəs hansı zərurətdən doğub?

- Bu təşkilatın yaradılması, sözsüz ki, ölkədə dil və tərcümə sahəsində yaşanan acınacaqlı durumun aradan qaldırılması zərurətindən doğub. Azərbaycan müstəqillik qazanandan sonra ölkənin oturuşmuş sovet maarifçilik ənənələri dağıldı. Lakin yenisi qurulmadı. Dil və tərcümə sahəsinin yarıtmaz mənzərəsi, təkə xalqın gözü qarşısında baş verənlərlə – dublyaj, efir və kino mətnlərində, yaxud aparıcıların danışığında rast gəlinən yolverilməz, bəzən ürəkğöynədən xətlərlə bitmir. Təəssüflə bildirməliyəm ki, Azərbaycan dilinin aşınması, Kobud şəkilə pozulması, həmçinin tərcümənin yanlış tətbiqi prosesi bu gün ölkənin hər sahəsində baş verməkdədir. Bizim təşkilat Tərcümə Mərkəzi adlandırılarsa da, Əsasnaməmizdə qarşıya qoyulan vəzifələr, əsasən ölkənin dil və tərcümə sahəsinin təkmilləşdirilməsi, Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq, öz norma və qaydalarına uyğun işlədilməsinə və tətbiqinə nəzarətin həyata keçirilməsidir ki, bu gün bütün qüvvəmizi bu istiqamətdə səfərbər etmişik.

- Mərkəzdə hazırda yalnız yaradıcılıq istiqaməti üzrə 4 portal, 2 mətbu orqanı və nəşriyyat fəaliyyət göstərir. Bu potensialla qısa müddət ərzində, şübhəsiz ki, kifayət qədər uğur qazanmışsınız. Nailiyyətlərdən sizə ən çox zövq verəni hansıdır?

- Bütün uğurlarımız mənə eyni dərəcədə zövq verir. Yeni tərtibdə nəşr etdiyimiz «Xəzər» dünyəvi ədəbiyyatı jurnalı da, «Aydın yol» qəzeti də, tərcümə keyfiyyəti ilə seçilən kitab nəşrlərimiz də, «Açıq kitab» elektron kitabxanamız və saytlarımız da bu gün bir hədəfə doğru irəliləyir. Bu, Azərbaycan dilinin mükəmməl tətbiqi və tərcümə mədəniyyətinin peşəkarlıq meyarının yaradılmasıdır.

- Mərkəz dövlət sifarişlərinə əlavə öz təşəbbüsü ilə tərcümələr edirməyi? Sizin təşəbbüsünlə edilən tərcümə işlərində prioritet sahə hansıdır?

- Biz hələ ki dövlət sifarişi almamışıq. Tərcümə nəşrləri üzrə Tematik Planımız Mərkəzin Elmi-Bədii Şurasında təsdiq edilir.

Afaq Məsud: "Tərcümə Mərkəzi lüğət tərtibi ilə ciddi şəkildə məşğul olmağı planlaşdırır"

Bu vaxta qədər Mərkəz, əsasən bədii, elmi, memuar ədəbiyyatlarına üstünlük verir. Üzümüzə gələn ildən isə, Mərkəz lüğət tərtibi ilə ciddi şəkildə məşğul olmağı planlaşdırır. Bu sahədə hazırda böyük boşluqlar yaşanır. Azərbaycan dilinin pasportu sayılan «Orfoqrafiya lüğəti»nin hansı formada olduğu göz qabağındadır. Lüğət nəşri sahəsində ən iri layihəmiz, ilk növbədə, bu kitabın mükəmməl səviyyədə ərsəyə gətirilməsidir. Bir sıra sahələr üzrə terminoloji və izahlı lüğətlərin də hazırlanması nəzərdə tutulub. Həmçinin, uşaqlar üçün əlavə oxu vəsaiti kimi, müxtəlif formatlı maarifləndirici nəşrlər – ensiklopediya və lüğətlər hazırlanır.

- Bir qədər bədii tərcümələrinizdən danışın, zəhmət olmasa.

- Nə tərcümə, nə də yaradıcılıqla məşğul olmağa vaxt var. Bu sahənin hüduqları o qədər geniş və şaxəli, problemlər o qədər irimiqyaslı və dərinlikli ki, nəzərdə tutulan işlərin müvafiq səviyyədə həyata keçirilməsi həddən ziyadə vaxt və enerji tələb edir. Bu, əziyyətli olsa da, həm də sevindiricidir. O mənada ki, bu gün Azərbaycanın hər sahədə çiçəklənməsi uğrunda, sözün əsl mənasında fədakarlıqlar göstərən ölkə başçımız bu qurumu yaratmaqla, hər bir millətin, xalqın fərdiyyət simvolu olan dil və tərcümənin aktuallaşdırılmasına, bu sahədə də zəruri islahatların aparılmasına geniş yol açdı.

- Bildiyiniz kimi, Azərbaycan bədii ədəbiyyatının dünyəvi dillərinə çevrilməsi işi ədəbi ictimaiyyətimizi çox maraqlandırır.

- Mərkəz iyirminci əsr Azərbaycan ədəblərinin əsərləri toplanan ikicildlik «Müasir Azərbaycan antologiyası» kitabını nəşrə hazırlayıb. Bu kitab Azərbaycan dilində də nəşr ediləcək. O səbəbdən ki, bu vaxta qədər həm ölkə ictimaiyyətinə, həm də dünyaya təqdim ediləcək belə bir formatda nəşr olmayıb. Hazırda ikicildlik bir neçə dilə tərcümə edilir. Kitabın rus dilində nəşri artıq başa çatmaq üzrədir.

Belorus və ərəb dilinə tərcüməsi bu ilin sonuna qədər yekunlaşmalıdır. İngilis, fars, türk və ispan dilinə sətri tərcümə prosesinə başlanılıb. Sonradan bu proses, yəni bədii tərcümə mərhələsi hər ölkənin aidiyyətli qurumları və mütəxəssisləri ilə birgə davam etdiriləcək. Fikrimiz budur ki, əvvəl ədəbiyyatımızı dünya ölkələrinə layiqli səviyyədə tanıdaq. Bu ilk növbədə antologiyaya daxil edilmiş ədəblərin və onların əsərlərinin seçimidir. Digər vacib məqam - kitabın nəşr olunacağı ölkədə layiqli şəkildə təqdim edilməsi, yəni vacib ədəbi çevrələrin diqqətinə çatdırılmasıdır. Növbəti mərhələ antologiyadan dünya üçün maraqlı olan ədəblərin seçimi və onların kitablarının tərcüməsi və nəşridir. Yəni sözübmə ondadır ki, bu heç də asan başa gələn proses deyil.

- Azərbaycan ədəbi dilinin işlədilməsi ilə bağlı ölkə rəhbəri müvafiq sərəncam imzalayıb. AMEA, "M.Ə.Sabir Fondu" İctimai Birliyi və başqa təşkilatlar da bu yöndə fəallıq göstərirlər. Sizcə, nəticə qanəedicidirmi?

- O layihələrdən xəbərsizəm. Ancaq istənilən halda, görülən işlər məqsədə müvafiq şəkildə, peşəkar səviyyədə həyata keçirilərsə, bunu təqdirəlayiq hesab edirəm.

- Bir mütəxəssis və yazıçı kimi cəmiyyətimizdə Ana dili bilgisinin zəifliyini nə ilə əlaqələndirirsiniz?

- İlk növbədə, ana dili və ədəbiyyatımızı uşaqlarımıza təhrif olunmuş vəziyyətdə mənimsəmədən ana dili və ədəbiyyatı dərslikləri ilə. Daha sonra, bu fənlərin tədrisinin lazımı səviyyədə təşkil edilməməsi, müvafiq ədəbiyyatların, əlavə oxu vəsaitlərinin yoxluğu, yaxud onların yararsızlığı ilə. Əlbəttə ki, dilimizin ana kitabı, pasportu olan «Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti» kimi vacib nəşrlərin yarıtmazlığı ilə. Digər səbəblər də var. Uşaqlarımıza danışmağı, düşünməyi və yazmağı yadırgadan əcaib tədris metodikası, Azərbaycan ədəbiyyatında gedən aşınma prosesləri, Sözübmə dəyərsizləşdirilməsi, dilimizin «ümumişləkklik qazanmış

sözlər» adı altında əcnəbi, yad ifadələrlə, loru ara sözlərlə «zənginləşdirilməsi» və sair və ilaxır.

- Vəzifə yazıçıya stimül verir, yoxsa ilhamını zəiflədir?

- Vəzifə mənim üçün gördüyüm işlərdir. Yəni vəzifə kimi, öz qarşıma qoyulanlardır. Bu işlərin düşündüyüm şəkildə həyata keçirilməsi, bayaq dediyim kimi, məni yaradıcılıqdan uzaqlaşdırır. İlhamla gəlincə, bunu demişəm, mənim ilhamlanıb əsər yazmaq vaxtım artıq çoxdan ötüüb. Vaxt tapan kimi, mütləq yazacağam. Bu gərgin iş rejimində yazı mənim üçün nəfəslikdir.

- Əvvəllər ölkədə yazıcılıq əlçatmaz yüksəklik idi. İndi hər kəs, istəsə, yazıçı ola bilər. Sizcə, yaradıcılıq mühitində bu qədər fərq necə yaranır?

- Əvvəla, fikrinizə aydınlıq gətirirəm ki, hər kəs istəsə, yazıçı ola bilər. Yazıcılıq, şairlik oxumaqla, çalışmaqla əldə edilmir. Bu, gözəl cümlələr qurmaq, ibarələr və zəngin söz ehtiyatından istifadə etmək bacarığı da deyil. Bu peşənin tədrisi də yoxdur. Bu mənada, bu gün mağaza rəflərini dolduran kitab bolluğu heç də ədəbiyyatın, ya yazıcılığın göstəricisi deyil. Dedi-yiniz həmin o «əvvəllər» də yazıçı, ədəbi əsəri bütün bu makulatüranın içindən seçib ona möhür vurub instansiyalar, xüsusi dövlət qurumları, məsələn, Dövlət Nəşriyyat Komitəsi, «Qlavlib» deyilən ciddi sensor təşkilat mövcud idi. Tək bir bu mövcudluq, istənilən kəsin bu sahəyə müdaxiləsinə imkan vermirdi. Yəni ədəbiyyatla bağlı elə bir ciddi ab-hava yaşanır ki, bu işə baş vurmağa hər kəsin cəsarəti çatmırdı. Bu gün isə, dediyim dağılmış sovet maarifçiliyi ənənələrindən biri kimi, bu sistem də dağıldı. Sözsüz ki, bu sistemin zərərli cəhətləri də vardı. Bu, məlum ideoloji rejimin siyasi kursunu aparmaq idi. Onlar tərəfindən yazıçılara, şairlərə təzyiqlər göstərilirdi, digər xoşagəlməz hallar baş verirdi. Bununla bərabər, ədəbiyyat, dediyiniz həmin o əlçatmaz, ali mərtəbədə öz şəfqətli işini görməkdə idi.

- Müsahibəyə görə təşəkkür edirik və işlərinizdə uğurlar arzulayırıq.

Əbədi maskalar

Amerika açmıram, amma Avropa xalqlarının mədəniyyət tarixində Roma ədəbiyyatının müstəsna yeri bəllidir. Ədəbiyyatın isə ictimai məzmununa görə ən təsirli qolu səhnə oyunları olub. O zamanlar antik dövrlər üçün səciyyəvi olan faciələrlə yanaşı Atellanaya deyilən xüsusi səhnəciklər də romalıların maraq obyektində idi. Dövrün "psixoloqları" bu gülməli səhnəcikləri FACİƏ-yə baxıb bədbinliyin girdabında çapalayan duyğusal tamaşaçıları sarsıntıdan çıxarmaq üçün, əsas tamaşadan sonra göstərməyi məsləhət bilirdilər...

Atellana birpərdəlik kiçik komediyalar idi. Səhnədə cərəyan edən bütün hadisələr günün mövzusu ilə səsleşir, özü də parlaq karikatürə səciyyəvi daşıyırdı və bu intermediyaları HƏVƏSKAR müəlliflər yazır, HƏVƏSKAR aktyorlar ifa edirdi.

Personajlar da görünür, Roma cəmiyyəti üçün tipik olan cəmi dörd maskadan ibarət idi...

İlk maska - MAKKUS.

Makkus daim xoşagəlməz hadisələrin obyektinə çevrilən sadələvh, sarsaq, yöndəmsiz, duzsuz birisi idi. Amma sarsaq bir natarazlığın fonunda misilsiz qarınqululuğu, eys-ışrətə meyli, başına gələn sevgi macəraları onu tamaşaçıların istehza və gülüş predmetinə çevirirdi...

İkinci maska - BUKKONUS.

Bu maska sallaqdodaq, şişman yanaqlardan qan daman, zəvzək bir adamın obrazını canlandırırdı. Sifətinin bütün cizgilərindən yaltaqlıq, məddahlıq tökülürdü. Amma Makkus kimi sarsaq olmadıqından ağılsız adamların qılığına girib onları tərifləyər, layiq olmadığı mərtəbələrə ucalmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxardı. Bukkonusun bütün fırlıdqları üçün Atellanada bircə obyekt vardı: üçüncü maska...

Üçüncü maska - PAPPUS.

O, burnunun ucundan uzağı görmək qabiliyyətində olmayan, hamının kələk gəldiyi, şöhrətpərəst iddialarını həyata keçirməkdə uğursuzluqlarla üzləşən, lakin bununla yanaşı təşəxxüsündən də qalmayan varlı bir qoca idi. O, daim rütbə, vəzifə, hörmət ehtirasının qurbanına çevrilir. Bu obrazın komizmi əsas-sız təşəxxüslə nəhayətsiz xəsisliyin qaribə sintezində idi...

Dördüncü maska - DORSENUS.

Səthi biliyi ilə yalnız Pappus kimilərin hörmətini qazana bilən "alim-filosof" obrazını təcəssüm etdirirdi. Tamaşa boyu ağıl, idrak tələb olunan anlarda Pappus mütləq Dorsenusla ağız açır, o da müdrik görkəmlə verdiyi sarsaq məsləhətləri ilə qocanı quyunun lap dibinə salır, etimadından sui-istifadə edib pulunu qazanırdı...

Heç bilmirəm bütün bunlar hansı televiziya kanalımızın hansı verilişinə baxanda düşdü yadıma...

Bəlkə ona görə xatırladım ki, Atellananın bəşəriyyətə ilk dəfə açıldığı gündən iki min il ötməsinə rəğmən, bu maskalar hələ də yaşayır?

Yəni doğrudan dramaturgiyanın əzəli obrazları həm də əbədidir?

Yəni doğrudan biz hər dəfə cəmiyyətimizin aynası olan televiziya baxanda makkusları, bukkonusları, pappusları, dorsenusları görürük?

Yəni biz maskamızı heç bir halda çıxarmayacağıq?..

Bəhlul
SEYFƏDDİNOĞLU

Neytral sularda... ana dili

Atamdan, Seyfəddin Dağlıdan eşitmişəm, çoxdanın söhbətidir. 50-ci illərin əvvəllərində atam sənədlərini Moskvadakı Hərbi-Siyasi Akademiyaya veribmiş. Onunla eyni vaxtda daha bir azərbaycanlı orada oxumağa gəlir. Şəxsi anketləri dolduranda atam görür ki, eloğlusu "Hansı xarici dilləri bilirirsiniz?" qrafasının qarşısında ingilis, alman dilləri ilə bərabər, həm də türk dilini sərbəst bildiyini yazır. Atam deyir, bəyəm türk dilini bilirsen? O da cavab verir ki, niyə bilmirəm, türk dili elə öz dilimizdi də. Atam hər nə qədər deyir yazma, özünü işə salarsan, olmur, kişi qulaq asmır, yazır ki, bilirəm...

Üstündən illər ötür. Günlərin bir günü onlar Bakıda rastlaşırlar. Artıq polkovnik olan həmin azərbaycanlı hal-əhvaldan sonra gül-gülə atama deyir:

- Yadımdadı, Moskvada mənə dedin, türk dilini bildiyimi yazmayım?
- Hə, amma sən ki buna məhəl qoymadın?!

- Çox da səhv elədim onda! Gərək qulaq asaydım sənə. Vaxtın varsa, qoy deyim, gör başıma nələ gəldi.

Və başlayır danışmağa:
- Hə, mirzə, təhsilimi bitirib Odessa hərbi dairəsinə təyinat aldım. Ucqar bir hissədə qulluq etməyə başladım. O vaxt hərbi dairənin komandanı marşal Jukov idi.

Bir gün hissədə ələm dəydi bir-birinə. Dedim, bəlkə təzədən müharibə başlayıb? Nə isə, eşiyə çıxdım. Bir də gördüm hissə komandiri başılovlu qaça-qaça düz mənə tərəf gəlir. Təngnəfəs halda:

- Ağayev, marşal Jukov səni çağırırdır! Dalınca öz təyyarəsini də göndərib, - dedi.

Heyrətdən yerimdə donub qaldım. Marşal Jukov? Dalıncə öz təyyarəsini göndərib?

- Yoldaş komandir, mənimlə zarafat edirsiniz? - soruşdum.

- Nə zarafat, Ağayev? - dedi. - Tez ol, yığış, vaxt yoxdu!

Təyyarəylə necə uçduğum, Jukovun qəbul otağına necə daxil olduğum yadımda deyil. Düşünürdüm ki, görəsən, o boyda marşal mənə neyləyir, filin qarışqaya nə işi düşüb bilər?

...Otağa girəndə dizlərim əsirdi. Ancaq marşal Jukovun mehribancasına əl uzadıb salamlaması mənə bir qədər ürəkləndirdi. Jukov olduqca nəzakətli dedi:

- Yoldaş Ağayev, aldığım məlumata görə, siz türk dilində sərbəst danışa bilərsiniz, eləmi?

"Vay, atam yandı!" - deyə düşündüm. Demək, mənə bunca intizarda və qorxu içində saxlayan "türk dilini sərbəst bilməyim" imiş?! Amma artıq ox yaydan çıxmışdı. Dabanlarını bir-birinə vurub uca səslə:

- Elədir ki var, yoldaş komandan! - dedim.

- Çox gözəl. Məsələ belədir də, biz su sərhədlərimizin yaxınlığında bir yaxtaçını ələ keçirmişik. Dediyyə görə, türkdür, səyahətə çıxıb. Onun casus ola biləcəyindən şübhələnirik. Ancaq deyir ki, suallarımıza yalnız öz ana dilində - türk dilində cavab verəcək. Biz dairədə qulluq edən neçə min zabitin şəxsi işini araşdıranda öyrəndik ki, yalnız siz türk dilini bilir-siz. Etiraz etmirsinizsə, başlayaq.

- Oldu, yoldaş marşal! Jukov dedi:

- Cənabdan zabıt olub-olmadığını və neytral sulara niyə girdiyini soruşun.

"Eh, nə olar-olar" deyib, üzümü türkə tutdum:

- Deyin, siz zabitsinizmi və neytral sulara niyə girmişdiniz?

Türk başını qaldırıb təəccüblə mənə baxdı. Sonra marşala da bir nəzər atıb yenə gözlərini yerə dikdi. Jukov onun susduğunu görüb dedi:

- Cavab vermək istəmir? Eybi yox, gec-tez etiraf edəcək. Sualı bir də təkrar edin.

Mən yenə, amma bir qədər başqa şəkildə soruşdum:

- Danışın da, zabitsiniz, ya yox? Heç kimin olmayan o neytral sularda nə işiniz vardı?

Elə bil, daşa-divara deyirdim, türk cıncırını da çıxarmadan düz gözümlün içinə baxırdı.

Marşal yavaş-yavaş təmkinini itirməyə başlamışdı. Əsəbi halda:

- Bu adam niyə cavab vermir? Bəlkə siz düz tərcümə etmirsiz? - deyə, soruşdu.

- Xeyr, yoldaş marşal, mən dəqiq tərcümə edirəm. Qəsdən cavab vermir.

Jukov sualı bir də təkrar eləməyi əmr etdi. Amma mən ondan sualıma heç bir cavab ala bilmədim.

Bu vaxt Jukovun da əməlli-başlı əsəbiləşdiyini gördüyümdənmi, ya mənim halıma acıdığundanmi artıq türk qardeşimiz da dözməyib qəfildən təmiz rus dilində dedi:

- Cənab marşal! Mən Sizə rus, ingilis, alman, fransız, ispan, lap çin dilində də cavab verməyə hazırım. Ancaq bu təlxəyi tez buradan rədd edin! O, mənim doğma ana dilimi - türk dilini təhqir edir!

Geriyə, öz hissəmizə yük qatarında qayıtmalı oldum...

Sonralar maraqlanıb bildim ki, "zabıt" türkcə "subay", "neytral sular" isə "durgun sular" deməkdir. Deməli, mən o başıbəlalı cümləni türkcə belə deməli idim: "Siz subay mısınız? Durgun sularda sizin bulunma nədəniniz neydi?"

Hə, bu qədər bəsit, efendim, mirzə!

...O vaxtdan çox sular axıb, çox şey dəyişib. Artıq qadağalar üzərimizdən götürülüb, biz bir millət, iki dövlətlik. Amma üstündən illər ötsə də, bir türk filoloqunun deyil, məhz casusunun öz ana dilinə belə saygılı münasibəti bu gün hamımıza örnək olmalıdır: biz azərbaycanlılara da, lap elə türklərə də.

Bu günlərdə Azərbaycanın tanınmış şairi Vahid Əziz-in 70 yaş tamam oldu. Biz də gözəl şeirlərin, məşhur mahnı mətnlərinin müəllifini yubileyi münasibəti ilə təbrik edib, onun doğum günü təəssüratlarını öyrəndik.

Vahid Əziz: "Mən yalnız layiq olduğum hörmət və saygını tələb edirəm"

- Bu il növbəti yubileyinizi qeyd etdiniz. Maraqlıdır, yetmiş yaşda şair Vahid Əziz özünü necə hiss edir?

- Düzünü deyim, heç özüm də bilmədim ki, 70 yaş məni necə, harda haqladı. İllərin necə keçdiyini hiss eləmədim. Bir də gördüm ki, yetmiş artıq qapını kəsdirib. Amma Məşədi İbad demişkən, əlhəmdülillah. Sanki heç yetmiş yaş-filan yoxdu. Hətta bəzən üzümə deyirlər ki, sən təvəllüd tarixini qəsdən 10 il azaltmışan ki, əsgərliyə tez gedəsən. Mənə də hərdən belə gəlir ki, şəxsiyyət vəsiqəmdə nəyə düz deyil. Doğrudur, bəzi hallarda yaş özünü göstərir, məsələn, qan təzyiqi olur, bəzən əsəbilik yaşayırısan. Amma ümumiyyətlə götürdükdə, yaxşıyam. Özüm gəzə, özüm yeyə, özüm yata bilirəmsə, böyük şeydir, deməli, gümrahəm.

- Dostlarınızı zarafatla deyir ki, təvəllüdüünüzü 10 il irəli çəkmişiniz. Məntiqlə, 60 yaş edir. Bəs yaxşı, özünü necə yaşda hiss edirsiniz?

- Mən də özümü elə təxminən 50-60 yaş arasında hiss edirəm. Şeirlərimə baxsan, deyərsən, onları 18-22 yaşında gənc yazıb. Nəfəs həmin nəfəsdür, ruh həmin ruhdur. Bir az həyat təcrübəsində, ustalıq, peşəkarlıq səviyyəsində fərq var, vəssalam. Yəni özümü yaxşı hiss edirəm və fikirləşirəm ki, fors major bir şey, ya bir qəza baş verməsə, hələ xeyli yaşamaq olar.

- Yaradıcılıq işləriniz necə gedir? Hazırda nə üzərində çalışırsınız? Yeni şeirlər, mahnı mətnləri varmı?

- Şeirlər çoxdur. Bu günlərdə "Azərbaycan" jurnalında "Mircəfər" adlı yeni poemam işıq üzünə gördü. Əsər, adından da məlum olduğu kimi, Azərbaycanın birinci katibi olmuş Mircəfər Bağirovla bağlıdır. Amma orada əsas mövzu 1951-ci ildə azərbaycanlıların dədə-baba torpaqlarından - Qərbi Azərbaycanından zorla köçürülməsidir.

Mən də bu adamların arasındaydım. Bu poemanı son illərdə yazmışam. Onu da deyim ki, indiyədək mənim 10 kitabım işıq üzünə görüb. İndi də hər cildi orta hesabla 500 səhifədən ibarət olacaq doqquzcüldiyim çapa hazırdır. Onların səkkiz cildi şeirlərdən ibarətdir, sonuncuya isə poemaları toplamışam. Vaxt məhdudluğu və təbii ki, maddi çətinliklər var. Əvvəllər belə idi ki, şair əsərlərini nəşriyyata verirdi, dövlət senzurası vardı, Qlavlit bəyəndəndən sonra kitab nəşr olunurdu, üstəlik, müəllif qonorar da alırdı. İndi, təəssüflənsün ki, hər kəs kitabını öz imkanları hesabına çap etdirməli olur. Mənim sözlərimə Eldar Mansurovun yazdığı "Bayatılar" mahnısı dünyanın 62 ölkəsində səslənib. Sözlərimə yazılan "Əzizim" mahnısı NASA-nın - ABŞ-in kosmik agentliyinin Yer kürəsindən qalaktikaya göndərdiyi səs sənədlərində demişəm ki, mahnı mətnlərimi də azərbaycanlı müğənnilər xarici ölkələrdə oxuyur, mədəniyyətimizi, ölkəmizi təbliğ edirlər. Amma həmin şeirləri kitab etmək üçün mən gərək təqaüdümdən kəsib pul yığıram, ya da kiməsə minnətçi düşəm. Dəfələrlə demişəm ki, özlərini təsdiqləmiş, ədəbi xidmətləri olmuş şair-yazıçıların və ya istedadlı gənclərin əsərlərini seçmək, toplayıb nəşr etdirmək üçün ayrıca nəşriyyat olmalıdır.

- Belə başa düşdüm ki, kitabınızı nəşr etdirmək üçün heç kəsə müraciət etməmişiniz.

- Kimə müraciət edim? Bizdə vəziyyət belədir ki, maddi imkan olan adamlar kitabla bağlı xeyriyyəçilik işlərinə meyilli deyillər, onlar uzaqbaşı hansısa konsert təşkil edər, ya hansısa müğənniyə sponsorluq edirlər.

- Yubileyiniz səs-küysüz ötüşmədi. Üzvü olduğunuz Azərbaycan Yazıçılar Birliyi ilə aranızda müəyyən xoşagəlməz məqamlar yaşandı...

- Jurnalistlər də məsələni bir qədər şişirdilər. Amma məsələ budur ki, qaydalara görə, qurumun rəsmi orqanı olan "Ədəbiyyat" qəzeti mənim 70 illik yubileyimlə bağlı təbrik verməliydi. Mən də qəzeti aldım, gördüm ki, qəzetdə heç Vahid Əziz adı çəkilməyib.

Fikirləşdim ki, bunlar məni saymırlar. Özləri bilir, saymırlar, saymasınlar. Sonra mənə bir jurnalist zəng vurdu, soruşdu ki, niyə "Ədəbiyyat" qəzeti sizinlə bağlı təbrik verməyib, dedim, bunun səbəbini məndən yox, AYB rəhbərliyindən soruşun. Başqa elə bir şey deməmişəm. Saytlar isə məsələni bir az qərəzli işıqlandırdılar. Fikrət Qoca həmişə mənim xeyrixahəm olub. Anarın atası Rəsul Rza mənim ədəbiyyata gəlməyimə xeyir-dua verib. Amma AYB-də aparat var, yubileylərlə bağlı siyahı tutulur, indi onlar mənə, heç olmasa, bir nekroloq ölçüsündə təbrik yazı bilməzdilər? Yəqin, yadlarına düşməmişəm. Amma axı niyə mən yada düşməməliyəm? Şair və lap elə vətəndaş kimi xidmətlərim kiminkindən azdır? Kiminsə qapısını döyüb pul istəmirəm ki. Demirəm ki, adımla prezident sərəncamı ilə nəşr olunan kitabların siyahısına salınlar. Siyahıya daxil etməyiblər, canları sağ olsun. Amma adamı heç olmasa, sayarlar da. Vahid Əziz niyə birliyə gedib ərizə ilə özünü yada salmalıdır axı? Vallah, gülməlidir. Mərkəzi Komitədə (Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi - red.) mətbuat bölməsinin müdiri, Dövlət Mətbuat Komitəsində sədr müavini, Azərbaycan Yazıçılar Birliyi idarə heyətinin katibi, Dağlıq Qarabağ üzrə respublika təşkilat komitəsinin üzvü olmuşam. Ümummilli lider Heydər Əliyev kimi şəxsiyyətlə bir yerdə işləmişəm, mənə o, vəzifəyə təyin edib. Mən yalnız öz şəxsiyyətimə qarşı layiq olduğum hörmət və saygını tələb edirəm. Ola bilsin ki, bir az əsəbi olmuşam, ağır sözlər demişəm, bir az da media məsələni qabardıb. Xətlərinə dəymişəmsə, lap üzr istəməyə də hazırım. Amma gərəkdir ki, onlar da xətir-hörmət gözləsinlər, haqqımı yeməsinlər, mənim Azərbaycan xalqı, dövləti və ədəbiyyatı qarşısında xidmətlərimə də göz yummasınlar.

O nlar əyilmədilər, diz çökmədilər. Xalqın gözündə məğrurluq mücəssəməsinə çevrildilər. Nə 1937-ci ilin amansız repressiyaları, nə də bədxahların qurduğu məkrli, çirkin oyunlar bu Günəş kimi parlaq insanları məsləyindən döndərə bildi. Azərbaycan teatr və aktyorluq məktəbinin korifeyləri, ən çətin anlarda belə xalqa xidməti unutmadı, yazıb-yaratmaqdan güc aldı. Bir də... onlar ümman dolu sevgi qoyub getdilər - Vətənə, xalqa, insanlara...

...1937-ci ilin soyuq dekabr gecəsi. Bakı hələ qar həsrətindədi. Axşamdan tüğyan edən xəzri küləyi uğultusunu başına alıb qoca şəhərin kimsəsiz küçələrində, dar dalanlarında cəngavər kimi dolaşır. Gölməçələrin üzü nazik buz qatı ilə örtülüb. Ağzın külək qarşısına çıxarıb sovurub aparır, daş-kəsəyi divarlara çırpır, açılmayan qapıları, pəncərələrin şüşələrini var gücüylə döyəcəkdir. Xəzri, sanki bu təzadlı cənub şəhərinin sakinlərinə "ey... ayıq-sayıq olun, soyuq qış gəlir" demək istəyir...

Şərifzadələr ailəsi xeyli müddətdir ki, "soyuq qışın mənəşinə düşüb". Dahi aktyorumuz Abbas Mirzə başı üzərində 37-nin qara buludlarının kölgəsini artıq çoxdan sezib.

43 yaşlı Abbas Mirzə arif adamdır. Son vaxtlar çekistlərin teatra ayaq açdığını, bəzi aktyorların, o cümlədən onun da şəxsi işi ilə maraqlandığını eşidib. Hətta artıq bir müddətdir ona da "göz qoyduqlarını" bilir. Sənətkar şəhərdəki gecə həbslərindən xəbərdardır, səhnə arxasında pıçılıtlı ilə bu barədə danışanlar çoxdur. Elə dəhşətli şeylər gəzir ki... Abbas Mirzə bütün bunları eşitdikcə, ürəyində "ya Rəbbim, sən özün bizi bu dərd-baladan qoru", deyir.

Aktyorlardan da tutulanlar var. İnanılmazdır, amma Bağirovun əlallıqları ağına-bozuna baxmadan şəhər ziyalıların "qaymağını" yığır. Sənətkar düşünür ki, belə getsə, teatrda bir başıpapıqlı qalmayacaq.

Abbas Mirzə günahsızlığına günəş kimi əmindir, bolşeviklərin işinə qarışmır, bütün varlığı ilə sənətə, teatra bağlıdır. Ancaq bu zamanədə heç nəyə və heç kimə bel bağlamaq olmaz, həttə özünə də! Bir də ki, Mirzə Bağirov onun xətrini çox istəyir. O boyda kişi, özü şəxsən teatra gəlib premyeralara baxır, həmişə də Abbas Mirzəni tərifləyir, başqalarına ömək göstərir. Yox! Ona toxunmağa cürət etməzlər, cəsərləri çatmaz! Abbas, Azərbaycan milli teatrının təşəkkülü üçün canını qoyub, səhnədə unudulmaz obrazlar yaradıb, xalq onu sevir... Bəs, birdən olmadı elə, oldu belə? Çevrə donosçularla doludur. Kim bilir, onların ağlından nə keçir? Paxıl, gözügötürməyən, yaltaq da ki, nə qədər istəyən. Donos ötürüb ayaqda qalmağ istəyən, istedadsızlığını, bacarıqsızlığını ört-basdır etmək istəyən azdırmı?

Abbas Mirzə bu qaranlıq, üzücü fikirlərdən qurtulmaq istəyir. Amma bacarmır. "Bəs Mərziyə? Firəngizə kim baxacaq? Onun taleyi necə olacaq? Axı qızcağaz hələ balacadı, 13 yaşa yenincə qədəm qoyub..." Budur, qorxduğu başına gəldi. 37-ci ilin 4 dekabr gecəsi.

Dünyanın qürub çağı

I yazı

-Vətəndaş Şərifzadə, həbsiniz və evinizdə axtarış aparılması barədə xüsusi qərar var. Axtarış bitən kimi bizimlə getməli olacaqsınız.

Əzbərlədiyi sözləri quru hökm kimi səsləndirən şəxs çağırılmamış qonaqların başçısıdır. Onlar 5-6 nəfərdir, hamısı da mülki geyimdə. Müstəntiq kağızı Abbas Mirzəyə uzadaraq şəstlə stul çəkib əyləşir və qovluğunu açıb protokol yazmaq üçün bir neçə ağ vərəq çıxarır. Digərləri isə əmr gözləmədən evi alt-üst eləməyə başlayır. Abbas qəfil müdaxilədən hələ özünə gəlməyib, deməyə söz tapmır. Bir kağıza, bir əyləşən müstəntiqə, bir də həyat yoldaşı Mərziyəyə qısılmış balaca Firəngizə baxır. Mərziyə yaxınlaşmış kağızı alır. Qəhərini boğsa da, təmkinini itirmir.

- Yoldaş...
- Vətəndaş müstəntiq!
Mərziyə söhbətin bu tərzdə başlanmasından tutulur, udqunur.

- Burda nəse anlaşılmazlıq var. Abbas Mirzənin heç bir günahı ola bilməz. Bu adam tanınmış aktyordur, xalqın sevdiyi sənətkardır. 2 il əvvəl partiya ona böyük etimad göstərmiş, Xalq artisti adı verib. Sizcə, belə adam xalq düşməni ola bilər? Bu haqsız qərarı kim imzalayıb?

Müstəntiq dillənir. Gözünü Mərziyədən çəkməyərək cibindən papiros qutusu çıxarıb aramla açır, birini çıxarıb ucunu əzməyə başlayır. Görünür, o, baş verənlərə tam fərqli münasibət gözləyir. Papirosu yandırır.

- Bəs siz kimsiniz?
- Mən Abbas Mirzənin həyat yoldaşı, aktrisa Mərziyə Davudovayam. Məlumunuz olsun ki, Bağirov yoldaş keçən il mənə də Xalq artisti adını verib.

- Hə?... Təbrik edirəm.

Müstəntiqin səsindəki istehza aşkar duyulur. Baxışlarından hiss olunur ki, kiminsə Xalq artisti adını alması onun üçün əsgərin starşına rütbəsinə yüksəldilməsi ilə eynidir.

- Elə sizin kimilərdə də millətin evini yıxan...

Abbas Mirzə üzücü söhbətə tab gətirməyib əyləşir. Titrəyən barmaqlarını gizlətməyə çalışsa da, alınmır.

Yaxşı ki, Firəngiz yaxınlaşdı atasının dizləri üstündə oturur, Abbasın boyunu qucaqlayıb nəmli dodaqları ilə onu öpür. Abbas sükutu pozur:

- Yol... e..., bağışlıyın, vətəndaş müstəntiq, mənə nədə ittiham edirlər?

- İdarədə öyrənərsiz. Yalnız onu deyə bilərəm ki, əldə olunmuş məlumatlara görə, siz bir xarici dövlətin xeyrinə casusluq edirsiniz. Danılmaz faktlar var, şahid ifadələri alınmış. Başqa məsələlər də var, idarədə sizə göstərilər, vətəndaş Şərifzadə.

Yarıqaranlıq otaq Abbasın başına fırlanır.

- Siz nə danışırsınız? Nə casusluq? Axı bunu hansı vicdansız deyə bilər?

Abbas Mirzə yatsaydı, yuxusuna da girməzdi ki, gün gələcək, onu canından çox sevdiyi Vətəninə qarşı casusluqda ittiham edəcəklər.

Məşhur aktyor 1883-cü il dekabrın 12-də Şamaxının Yuxarı Qala məhəlləsində ziyalı ailəsində anadan olub. Abbasın bütün ömrü Bakı ilə bağlıdır. Belə ki, 1902 -ci ildə baş vermiş Şamaxı zəlzələsindən sonra ailə Bakıya köçüb.

Abbas Mirzəni teatr dünyası ilə əməsi, dini tamaşalar hazırlayan Mirzə Məmməd Tağı tanış edib. Hətta günlərin birində o, "Şəbeh" tamaşasında əsir qız uşağı rolunu qardaşı oğlu Abbasa tapşırır.

Abbas Mirzə 1903-cü ildə gimnaziya-ya daxil olub və səhnə ilə maraqlanmağa başlayıb. Beləliklə, atasının məmur, yaxud tacir görmək istədiyi Abbas aktyorluq sənətinin səhrinə düşüb.

Abbas Mirzə Şərifzadə ilk dəfə 1908-ci ildə Molyerin "Zorən təbib" əsərində epizodik rolda oynayıb. İki ildən sonra "Maarif" cəmiyyəti nəzdində yaradılmış teatr kollektivinə qəbul olunub. Qısa müddət ərzində bir neçə rol alan Abbas Mirzə 1911-ci ildə, onu bir sənətkar kimi təsdiq edən ilk obrazını - Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin "Ağa Məhəmməd Şah Qacar" faciəsinin əsas qəhrəmanı Qacarı obrazını yaradıb.

Onun yaratdığı zəngin obrazlar qalereyasında Otello, Şeyx Sənan, Oqtay, Karl, Aydın, Don Kixot, Maqbet, Teymur ağa, Səyavuş, Eyvaz, Dəli knyaz, Hamlet, İblis öz təbiiyyəti ilə seçilib.

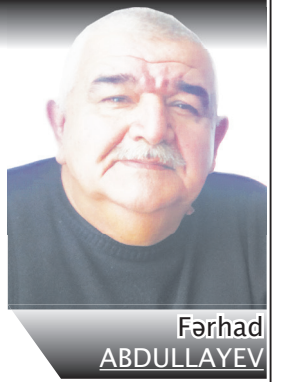
Abbas Mirzə həm də ilk rejissorlarımızdan biri sayılır. O, "Şeyx Sənan", "Oqtay Eloğlu", "Aydın", "Ağa Məhəmməd Şah Qacar", "Qaçaq Kərəm" əsərlərini səhnələşdirib, "Leyli və Məcnun", "Əsli və Kərəm", "Aşıq Qərib", "Şah İsmayıl" operalarının quruluşçu rejissoru olub.

Azərbaycan kino sənəti tarixində də onun adı birincilər sırasında çəkilir. "Bismillah", "Hacı Qara", "Gilan Qızı", "Məhəbbət oyunu" filmlərini çəkən Abbas Mirzə ilk kino rejissorumuz kimi tarixə düşüb.

Sən bir çərxi-fələyin işinə bax! Qısa ömür kəsiyində bütün bu uğurlara imza atmış Abbas Mirzəni casusluqda ittiham edirlər. İnsanlara yalnız donos kağızında yazılan sətirlərin müstəvisindən baxmağa alışmış müstəntiq, gözlərini tülkü kimi qıyıb dahi aktyorun hər hərəkətini diqqətlə izləyir...

Fərhad FATEH

Biz, uşaqlar və boşluqlar

Fərhad ABDULLAYEV

Uşaqlar üçün yazılmış əsərlərdə, cizgi filmlərində və bədii ekran nümunələrində igidlik, mərdlik təcəssümünə çevrilmiş sevilən nağıl və milli qəhrəman obrazlarının azlığı artıq özünü göstərir. Böyüməkdə olan nəslin əksəriyyəti belə nağıl qəhrəmanlarını tanımır, yaxud valideynlər bu mühüm işdə övladları üçün "mayak" rolunu oynamaqdan vaz keçir. Hər iki halda balacaların mənəvi tərbiyəsi mənfəətə əsaslanır.

...Bu yaxınlarda dostum 1-ci sinfə gedən nəvəsinə ad günü keçirirdi. Ailə tədbirinə mən də dəvət almışdım. Məclis çox gur və şən idi. Səbəbkarın, valideynlərinin, nənə-babalarının, qohum-əqrabaların sağlığına bədələr qaldırdıqdan sonra, nəhayət ki, mikrofonu balaca Akşinə uzatdılar. Tamada hamını sakitliyə dəvət edəndən sonra səbəbkar məxsusi əzbərlədiyi bir "şey"i söylədi. Bu yaşda uşaqlara, adətən, "Uşaq və buz", "Can gülüm, cancan", yaxud "Azərbaycan" şeirini öyrədirlər. Amma balaca səbəbkar hansısa reperin yazdığı bir "cızma-qara"-nın mətnini birtəfəsə dedi. Mənasız, boş söz yığnağı. Açıq, heç nə anlamadım.

Gurultulu alqışlardan sonra tamada Akşindən həttə "müsa-hibə" də aldı.

- Akşin balamız, de görüm, böyüyəndə kim olmaq istəyirsən? Səbəbkar heç fikirləşmədən böyüklərə xas tərzdə, lakin görünür, mənasını dərk etmədiyi iki söz dedi:

- "Vor zakon"!

Elə bil qurbağa gölünə daş atdılar. Hamı təəcüblə bir-birinə baxdı. Tamada da aldığı cavabdan özünü bir qədər itirmiş kimi oldu.

- Akşin bala, bəlkə səhv edirsən, axı gör nə qədər yaxşı sənət, peşə var, məsələn, həkim, bankir, alim, biznesmen...

Akşin dediyində israrlı idi:

- Yox! "Vor zakon"! Onu hamı tanıyır, hamı ona hörmət eləyir. Silahı, pulu, dəstəsi də var. Klass! Bomba! Ermənilər də qorxur ondan! Yessssss.

Tamada arif adam olduğundan başa düşdü ki, bu inadkar Akşini fikrindən döndərə bilməyəcək, ona görə də səbəbkara "əsl kişi kimi böyüməyi" arzuladı. Məclis əhli də çox dərinə getmədi, elə bu fikri alqışlayıb "işinə" davam etdi.

Foyədə bir neçə yaşdı ilə əcaib səslər çıxarıb ora-bura qaçan Akşini, nəhayət ki, yaxalaya bildim.

- Doğrudan "vor zakon" olmaq istəyirsən?

- Hə, özü də ən yekəndən!

- Axı, onlar oğurluq edir, adamların malını, pulunu əlindən alır, buna görə də polis onları tutur, türməyə salır, "vor zakonlar" amansız olur, bir-birini öldürür...

- Noolsun ki! Onlar çox güclüdür, dostları da, pulları da çoxdur. Atam gecə-gündüz internetdə onlar barədə oxuyur, dostları da gələndə vor zakonlardan elə maraqlı şeylər danışır ki... Sinfimizdə də biz uşaqlarla "vor zakon" oynayırdıq. Bax, mən Ded Xasanam, parta yoldaşım Vüqar isə "Lotu Qulu" dur, Azər...

- Kifayətdir. Bəs de görüm, bizim milli qəhrəmanlardan, generallarımızdan kimin adını bilirsən?

- ...

- Bəstəkarlarımızdan kimi tanıyırsan?

- ...

- Olimpiya çempionlarımızdan ən çox azarkeşlik etdiyini kimdir?

- ...

- Baxdığın filmlərdən hansı qəhrəmana oxşamaq istərdin?

- Remboya!

- Qaçaq Nəbi, Babək, Koroglu haqqında eşitmisən?

- Yox...

- Məlikməmmədin nağılını oxuyublar sənə?

- Kitab oxumuram, repə qulaq asıram, bir də meyxanaya!

Vəssəlam! Müsahibə bitdi. Ad günündə səbəbkarı çox yormağ istəmədim. Akşin özü kimi hay-küylü dostlarına qoşulub foyədə qaçışmağa başladı. Mən isə hələ də onun dedikləri barədə düşüncələrdim. Bəzi internet saytlarında, qəzet səhifələrində ucuz reklam xatirinə oğru dünyasının "ulduzları" barədə geniş xəbərlər, bol-bol reportajlar, qalaq-qalaq kitablar dərc edəndə nəyi və kimi düşünürük? Cırdanı və Məlikməmmədi, Qarabağ uğrunda canından keçmiş qəhrəmanları tanımayan, dünyaya Rembonun gözləri ilə baxan balaca akşinlər gələcəkdə hansı məfkurəyə sahib olacaq?

Günah hər birimizdədir. Onlara hər gün Vətəni sevmək, onun hər daşını candan əziz tutmaq kimi ulvi hissələr aşılamalıyıq. Hər şeyə pul tapırıq, bir kitabdan başqa! Özümüzə sual verək: sonuncu dəfə övladımız üçün "kitab bazarlığını" nə vaxt eləmişik?

Uşaqların pərəstiş edəcəyi nağıl obrazları, igidlik və saflığı təbliğ edən cizgi və bədii filmlər çox olmalıdır. Bu barədə indi fikirləşməyə, sonra gec olacaq! Necə ki, ağaca vaxtında qulluq eləməsən, meyvəsi ya cır, ya da qurdu olacaq.

Əlbəttə, dil qohumluğu tərcümənin yalnız linqvistik tərkibini təşkil edir. Unutmamaq lazımdır ki, bu, hərfi və ya sətiri tərcümə deyil və qohum dillərin poeziyasındakı ekvivalentlik və qohumluğun vermiş olduğu bu imtiyazdan bacarıq və məharətlə istifadə etmək lazımdır. Lakin təəssüf ki, irəlidə də görəcəyimiz kimi, türkcədən tərcümə edilən nəsr nümunələrinin bir çoxuna saxta ekvivalentlikdən qaynaqlanan xətlər, tərcümə formalizmi, poeziya nümunələrinə isə eyni zamanda məna və üslub təhriflərinə yol açan həddən ziyadə orijinala yaxınlıq – hərfilik problemi xarakterikdir.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili genealogiyası baxımdan qohum dillərdir, türk xalqları ailəsinin oğuz qrupuna, morfoloji cəhətdən iltisacı dillər topluluğuna daxildir. Bu dillərin qrammatik quruluşlarının və əsas lüğət fonduğunun ümumiliyi, etnik qohumluğu – qədim ümumtürk dilinin varisləri olması bəzən belə bir səhv təsəvvür yaradır ki, bu iki dil tamamilə eynidir və hər bir azərbaycanlı türkcəni xarici dil kimi öyrənmə ehtiyacı duymadan bu dildə sərbəst danışa, türkcədən azərbaycanca əslinə adekvat şifahi və yazılı tərcümə edə bilər. Bu düşüncə Azərbaycan dilinə münasibətdə Türkiyə türklərinə də hakimdir. Halbuki yaxın qohumluqlarına, həttə əkiz qardaşlıqlarına baxmayaraq, müasir Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dilinin müasir sinxron vəziyyətlərinin müqayisəli təhlili göstərir ki, həmin dillər arasında mühüm fərqlər var. Bu fərqlərin meydana çıxması və bugünkü səviyyəyə gəlib çatmasının ən mühüm səbəbi həmin dillərin daşıyıcısı olan xalqlarımızın son beş yüz ildə müxtəlif bayraqlar altında və dövlətlər şəklində, fərqli tarixi, psixoloji, sosial-iqtisadi, ədəbi-mədəni, ictimai-siyasi məkan və şəraitdə yaşamış olmalarıdır.

Bu fərqlər, sadəcə hər iki dilin leksik-frazeoloji layları ilə əlaqədar deyil. Belə ki, bu fərqlərdən irəli gələn problemlər özünü yalnız bu dillərin günlük danışıq, məişət leksikası səviyyəsində, şifahi tərcümədə yox, həm də yazılı tərcümələrdəki morfoloji və qrammatik problemlərdə, funksional üslub məsələlərində göstərir. İrəlidə səhvləri göstərmək məqsədilə gətirəcəyimiz çoxsaylı misalların böyük əksəriyyətinin mənbədən, türkcədən edilmiş müxtəlif səpkili tərcümələrdən götürülmüş olması buna əyani sübutdur.

Bu fərqlər iki dildəki fərqli danışıq səsli və bunların yazıdakı işarələri olan hərflərdən tutmuş hər iki dilin orfoepiyasına (vurğu, intonasiya, ritm, pauza), orfoqrafiyasına və durğu işarələrinə qədər uzanır. Bu fərqlər dillərimizin leksikasını, söz və termin yaradıcılığını əhatə edir. Morfoloji və morfemoloji fərqliliklərdə bariz şəkildə ortaya çıxır, feilin fərqli zaman və şəkillərində, analitik (təsviri) feil tərkiblərində, qrammatik şəkilçilərdə özünü göstərir. Subyektiv modallığın fərqli ifadə formalarında, sintaktik konstruksiyalarda, müxtəlif tərkiblərin (məsdər, feili sifət, feili bağlama) cümlədə işlənmə tezliyi və cümləyərək rəlmədəki rolunda meydana gəlir. Cümlə quruluşunda, sual cümlələrinin meydana gətirilməsi üsullarında fərqlərdə, tabeli mürəkkəb cümlələrdə və onun komponentlərini əlaqələndirən bağlayıcıların istifadəsində və s. və i. məsələlərdə ortaya çıxır.

Yeri gəlmişkən, Türkiyədə bütövlükdə zəruri və müsbət addım olan sadələşmə (“özləşmə”) adı verilən dil siyasətindəki ifrat meyllərin mənfi təzahürlərindən biri də bu olub ki, türkcə üçün son dərcə təbii, “öztürkcə” hesab edilən sözlərin Azərbaycan dilində işlənməsi nəticəsində dillərimiz arasında leksik fərqlər daha da artıb. Məsələn, okul, bilinç, uçak, kişi, yarqıç, öğretmen, özgürlük, bağımsızlık, doğal, ulus, yaşam, onur, olanak, gereksinim, öykü, us, yazın, öğretim kimi kəlmələrin Azərbaycan dilində anlaşılması çətinlik törətdiyi halda, bunların “köhnə” qarşılıqları olan mektep, suur, tayyare, şahıs, hakim, muallim, azatlık, müstakillik, tabii, millet, hayat, şeref, imkan, ihtiyaç, hikayə, akıl, edebiyat, tahsil sözləri müasir dilimizdə, cüzi fonetik fərqləri nəzərə almasaq, eynilə işlədilir.

İşin içində qaytarmaq, moruq, qaynatmaq, otlaqçı, fıncıqçı, fıstık, kazak, kopya çəkmək, qıl olmaq, sinir olmaq, azarlamaq, tutuşmaq kimi arqotizmlər – jarqonlar da var.

Dilimizdə tez-tez və çox zaman yerində işlədilməyən türkcəyə məxsus efendi, efendim, günaydın, hoşça kal, abi, yardımcı, başkan, ilişki, önder kimi kəlmələr də nəzərdən qaçırılmamalıdır.

Lakin Azərbaycan dili və Türkiyə türkcəsi arasındakı fərqlər yalnız yuxarıda qısa şəkildə xülasəsini verdimiz yalançı ekvivalentlər, transomonim leksik və frazeoloji vahidlərlə bitmir. Bu və ya digər elm, mədəniyyət, iqtisadiyyat, idman və s. sahələrin terminlərinə ötürülməyə salmaq kifayətdir ki, bu iki dilin, ən azından, terminlər dağarcığı baxımından bariz fərqləri aydın olsun.

Bu terminlər ya Azərbaycan dilində tamamilə yoxdur, ya da fərqli mənələrdə işlədilir.

Yaxud elə götürək dilçilik terminlərini: sesteş, eşadlı, ikileme, adil, eylem, yumuşak ünsüz, sert ünsüz, bağlaç, ortaç, bağfiil, tümce, bileşik, yantümce, özne, yüklem, belirten, tümleç, zamir, ek, sontaki. Bu terminlər də dilimizdə yoxdur.

Tərcümə nəzəriyyəsi ilə əlaqədar dilimizdə olmayan terminlərə baxaq: amaç dil, erek dil, çeviribilim, çeviriyazı, kuram, özgün metin, düzənəm, yanarlam, motamot, simultane, süreç, eşdeğer, kavram, içerik, iletişim, bildirişim, çoğuldizge.

Hər bir azərbaycanlının günlük məişət leksikası səviyyəsində türkcəni başa düşməsi, Anadolu türkləri ilə ünsiyyət qura bilməsi, türkcə oxuduğu mətni anlaması və öz fikrini çox çətinlik çəkmədən izah edə bilməsi tamamilə təbii. Dillərin yaxın qohumluğu buna imkan verir və bu, dil qohumluğunun üstünlüyüdür. Tərcümə nəzəriyyəsi baxımından söhbət bir dili tam başa düşməkdən və o dildə sərbəst şəkildə danışmaqdan, qarşılıqlı professional tərcümədən gedir.

Qohum dillərdən tərcümə problemləri

Məsələn, Azərbaycan dili ilə müqayisədə türkcədə tabeli mürəkkəb cümlələrin, xüsusilə də ki bağlayıcı tabeli mürəkkəb cümlələrin işlənmə faizi və tezliyi çox azdır. Budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr yerinə, türkcədə sadə və genişləndirilmiş sadə cümlələrə üstünlük verilir. Bu zaman türkcədə cümləsi adı verilən məsdər, feili sifət və feili bağlama tərkiblərindən geniş şəkildə istifadə olunur. Təbii ki, belə olduğu üçün türkcə cümlənin sintaktik konstruksiyalarının və bütövlükdə özünün Azərbaycan dilində qrammatik transformasiyası labüd olur. Nəhayət, çox mühüm fərqlər özünü uzun illər ərzində bu dillərdə formalaşmış müxtəlif üslub şəkillərində, sabitləşmiş danışıq etiketində, nitqin ifadə

tərziində, intonasiyası və melodikasında göstərir. İrəlidə səhvləri göstərmək məqsədilə gətirəcəyimiz çoxsaylı misalların böyük əksəriyyətinin mənbədən, türkcədən edilmiş müxtəlif səpkili tərcümələrdən götürülmüş olması buna əyani sübutdur.

Şübhəsiz ki, dillərimiz arasında ən gözəçarpan fərqlər leksik-semantik məsələlərdə özünü göstərir ki, bunlar bir neçə cür təzahür edir. İlk növbədə, gülüş doğuran, lətifə və “məzəli əhvalatlar”ın yaranmasına səbəb olan, həttə işlədilməsi bəzən “üz qızardan” don, müxbir, kişi, qıç, düşmək, uşaq, subay, sümük, nəfər, cüce, yengə, qarıçı, bekar, yaz, ağ, sabah, gözləmək, itmək, axtarmaq, danışmaq, tapmaq, pinti, küpə, əməkdar, intizar, şəhla, dərslük, bəlet, adam, qardaş, baba kimi leksik vahidlər – yazılı və tələffüzü eyni, mənaları tamamilə eyni və ya qismən fərqli olan transomonimlər – saxta ekvivalentlər yada düşür.

Digər tərəfdən, həqiqi mənaları yalnız dar və ya geniş kontekstində dəqiqləşdirilə bilən sağlıq demək, çox yaşa, başa düşmək, qol çəkmək, idarə etmək, dalğa keçmək, qaz iyi gəlmək, sabah axşam gəlmək, cümə axşamı keçirtmək, yola salmaq kimi deyim və söz birləşmələri unudulmamalıdır.

Məsələn, ən geniş yayılmış idman növlərindən biri olan futbol terminlərinə diqqət yetirək: taç, köşe atışı, kale, kale ağı (file), kaleci, skor, deplasman, averaj, sağbek, solbek, santrfor, antreman, şut, antrenör, küme düşmək, takım, forvet, frikik, santrhaf. Bu terminlərdən heç biri dilimizdə işlədilmir.

Bir neçə hüquq termininə baxaq: yarıqçı, yarıqlama, savcı, savunma, cezaevi, gardiyan, dava, davacı, sanuk, tanık, tutuklu, gözaltı, duruşma, soruşturma, temyiz, cürüm, celse, tahkim, müebbet, bekçi, karakol. Bu terminlər də türkcədəki mənalarilə dilimizdə yoxdur.

İqtisadi-ticarət sahələrinin ən məhsuldar terminlərinə nəzər salaq: döviz, kur, tutanak, para, para bozdurmaq, kar, kar kaybı, bilanço, ciro, muafiyet, yaptırım, damğa pulu, ek, meteahhit, müstahsil, yükümlülük, araç, kaşe, antetli kağıt, sorumluluk, müeyyide, irsaliye, havale, ihale, mevduat.

Tərcümə işində hər iki dilin peşəkar səviyyədə bilinməsi tələb olunur. Bir dili başa düşmək, o dildə ünsiyyət qura bilmək hələ həmin dili bilmək, o dildən tərcümə edə bilmək demək deyil. Məişət leksikası, günlük danışıqda işlədilməyən kəlmələr səviyyəsində dillərimiz arasındakı başa düşülmə nisbəti yüksək olsa da, terminoloji qatları xeyli fərqli olan digər sahələrdə (elm-texniki, rəsmi-diplomatik, hüquq və s.) bu faiz çox aşağıdır.

Məsələn, İstanbulda bir lokantaya – yeməxanaya girib, yumurta yemək istəyən bir azərbaycanlı garson – ofisiant (xörəkpaylayan) başa düşəcək. Lakin ofisiantın “Nasıl olsun, sahanda mı, rafadan mı?” (“Necə olsun, yağdamı, şormu?”, “suda qaynadılmış mı?”) sualına, yaxud da həmyerlimizin “rafadan” mənasında “suda qaynadılmış” dediyi anda, garsonun: “Alakok mu, lop mu, katı mı, kayısı mı?” (“İliq mi, bərk bişmiş mi, yaxud ağı tam, sarısı yarıbişmiş şəkildəmi?”) sualına cavab verməkdə çətinlik çəkəcəyi şübhəsizdir. Bu zaman yumurtdan hazırlanan menemen, kıymalı, lalança, sucuklu, omlet, janbonlu, çılbr kimi yemək adları işə qarışsa, ünsiyyət daha da mürəkkəbləşəcək.

(Ardı var)

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri
doktoru,
professor

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkcülük hərəkətində, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Atatürk onun gözlərinin içinə baxaraq cavab verdi:

"Hökuməti mən təşkil edəcəyəm, İsmət Paşa yox! Sən də yenə Bəhriyyə vəkilliyində qalacaqsan".

Əski topçu minbaşısı bu yolla yeni hökumətin tərkibinə də girəndən sonra özünü admirallıq sevdasının ağışına o dərəcədə atdı ki, hətta ən yaxın dostları da onun qürurlu atasından ehtiyatlanmağa başladılar. Yalnız xanımı əlindən gələn qədər bunun qarşısını almağa çalışır, dostları ilə arasındakı əlaqələri uzaqdan uzağa da olsa, qoruyub saxlamağa can atırdı. Bir gün atam qızı kimi sevdiyi bu gözəl qadına ərindən şikayət elədi: "Niyə vəkil olunca birdən-birə burnunu dik tutdu?" Ertəsi gün Böyük Millət Məclisi koridorlarında Bəhriyyə vəkilli ilə Qars millət vəkilli¹ arasında Məclisin dedi-qodu və kulis intriqaları tarixində özünə xüsusi yer tutan bir münəqışə baş verdi. Bəhriyyə vəkilli koridorda millət vəkillərinin arasında atama yaxınlaşıb qışqıra-qışqıra danışmağa başlamışdı:

- Arvadıma burnumu dik tutmağımdan şikayət eləmişən. Unutma ki, Birinci Məclisdə hər tərəfdən çox sərt şəkildə üstünə düşdükləri zaman müdafiəyə qalxan mən olmuşam!

Atam sakit, təmkinli səslə cavab vermişdi:

- Əgər o zaman məni müdafiə etmişdinsə, demək, məsum və günahsız olduğumu bildiyin üçün buna qərar vermişdin. Əgər haqlı olmadığım halda müdafiəyə qalxmışsansa, o zaman vəzifəni düzgün yerinə yetirməmişən. İndi de görüm, içərisinə düşdüyün təzad uçurumunu görə bilirsənmi?

Araya girmiş, onları ayırmışdılar. Amma salam-sağ ol da kəsilmişdi.

Bir neçə ay keçdi. Bəhriyyə vəkillinin hökumətdəki yerinin sarsılmağa başladığı haqda danışılanlar onu getdikcə daha kəskin, daha sərt və əsəbi vəziyyətə gətirirdi. Nəhayət, bir gün Bəhriyyə vəkilliyinin yaxın zamanlarda ləğv ediləcəyini bildirdilər. Bu, keçmiş topçu minbaşısı üçün ağır zərbə oldu. Həqiqətən də yaxşı işlərə iqdam etmişdi.

Donanmanın flaqmanı, yeganə zirehli gəmisi olan "Yavuz"un² təmiri üçün bütün lazımı tədbirləri görmüşdü. Baş vəkilin, hətta ayrılıqda hər bir hökumət üzvünün məqbul saydığı firma və şərtlərlə müqavilə hazırlanmış, imzalanmağa hazır vəziyyətə gətirilmişdi. Cümhuriyyət Donanmasının təməlini, sütununu təşkil edəcək "Yavuz"un təmiri ilə bağlı şərfi əlindən qaçırmaq istəmirdi. Bir uşaq yelbeyinliyi ilə Baş vəkilin yardımına güvənərək səlahiyyət müddətinin bitməsinə bir neçə gün qalmış müqaviləni imzalamışdı. Bu, qanun nöqtəyi-nəzərindən olmasa da, siyasət baxımından böyük xəta idi. Hələ təmir işinin həvalə edildiyi firma təmsilçisinin İttihad və Tərəqqinin əski, həm də çox tanınmış fədaillərindən biri olduğu göz önünə alınarsa, xətanın bağışlanmazlığını söyləmək üçün bütün əsaslar toplanmış olurdu. Beləcə, müqavilənin imzalanmasında yol verdiyi tələskənlik "Yavuz"un təmir şərfinə nail olmaqdan daha çox, vaxtı ilə eyni partiyada, eyni işləri bərabər gördükləri əski dostları qanadı altına almaq, himayə etmək kimi mənalandırılmışdı. Üstəlik, onların vasitəsi ilə şəxsi mənfəəti ni güdməsi haqda əlavə şübhələr meydana çıxmışdı.

Əslində isə, əski dostları himayəsinə almaq, onların əli ilə qazanc sahibi olmaq fikri, yatsa, yuxusuna da girməzdi. Bəli, ətrafında, demək olar ki, hər kəsin bənzər bir işin dalınca getdiyi, bəlli gəlir faizi müqabilində əcnəbi firmalara yardım göstərdiyi,

dövlətlə əlaqələrin qurulması məsələsində həmin firmaların təmsilçiliyini öz üzərinə götürdüyü və bütün bunlarda heç bir eyib, qüsur görmədiyi şəraitdə o da bəzi dostları ilə birlikdə müəyyən sərfəli işlər barəsində düşünmüşdü. Amma "Yavuz-Hovuz"³ məsələsində işi Sapançalı Hakkı⁴ ilə birlikdə görməyi tövsiyə edənlər başqaları - həm də ürəklərindən keçən arzulara əmr kimi baxdığı adamlar idi! Onlar da Milli Mücadilənin ilk günlərindən Sapançalı Hakkının səxavətli pul yardımlarını göz önünə gətirib bu əski, qatı ittihadçı fədaiyə, həqiqətən də çətin vəziyyətə düşdüyü vaxtda yardım əli uzatmaq istəmişdilər.

İndi siyasət dünyasına baş vurduğu vaxtdan bəri ilk dəfə işsiz-gücsüz qalmışdı. Sadəcə, millət vəkilli idi, özü də gözədən, nəzərdən düşmüş millət vəkilli! Bu vəziyyət ona ağır gəlirdi. Şəxsinə qarşı çevrilmiş düşmənçilik, çiyinlərinə daşıya biləcəyindən qat-qat ağır yük qoymaq istəyirdi. Qarşıda onu bir xalq adamının ən çətin vəzifəsi - millətə hesab vermək gözləyirdi. O, baş vəkil-lə Kastamonu millət vəkillərindən biri tərəfindən irəli sürülən və "Yavuz-Hovuz" məsələsində Məclis təhqiqatı aparılmasını tələb edən təkidlə çağırışlar nəticəsində millətə hesab vermək zərurəti qarşısında qalanda qorxunc kinlərlə qurulmuş tələlərin əhatəsinə düşdüyünü anladı. Bir neçə köhnə dostu istisna olunmaqla, bütün Məclis əleyhinə idi!

Burada Cümhuriyyət tarixinin bir dedi-qodusundan daha geniş sözləməyə lüzum yaranır. İşdə marağı olanların, demək olar ki, hamısı bir-bir ölüb aradan çıxmışdılar. Əslində mən özüm də bu dedi-qoduda həqiqət payının nə qədər olduğunu dəqiq bilmirəm, amma onu şəxssən əski Bəhriyyə vəkillinin öz dilindən eşitmişəm.

Urfa millət vəkilli Ali Saib bəy⁵ hər yerdə keçmiş topçu minbaşısının qarşısında danışıb ünvanına ittihamlar söyləyirmiş. "Yavuz-Hovuz" işi ilə bağlı da Divani Alidə (Uca Divan) əleyhinə çox kəskin şəhidlik eləmişdi. Ardınca isə "Mən bütün bildiklərimi Ağaoğlu Əhməd bəyə də çatdırdım. Amma, nədənsə, inkar edir" - kimi bəzi sözlər demişdi.

Bir də təkrar edirəm: söylənən rəvayətin həqiqətə nə qədər uyğun olduğunu bilmirəm. Ancaq eyni zamanda heç vaxt nə rəsmi, nə də qeyri-rəsmi şəkildə təkzib olunmadığı da məlumdur. 1936-cı ildə sənaye üzrə baş müdir müavini vəzifəsində çalışdığım sırada yerli kiçik biznesin vəziyyətini araşdırmaq üçün Dənizliyə getmişdim. Bir axşam Xalq evində bəzi Dənizli millət vəkilləri və məmurlarla yemək yeyirdik. Məsələyə ağışlıq edən Dənizli millət vəkilli mərhum Məzhər Müfid⁷ başından gəlib-keçənləri, xatirələrini anladırtdı. Bir aralıq əski Bəhriyyə vəkillinin hadisəsinə də toxundu. Məzhər Müfid ad çəkərək onun günahsız olduğunu, ancaq bir qisim insanların düşmənçilik hədəfinə gəldiyini dedi. Şərq İstiqlal Məhkəməsinə rəhbərliyi dövründə Ali Saib bəyin həqiqətən də keçmişdən düşmənçilik apardığı bəzi adamları məhkəmə yolu ilə aradan götürməyə çalışdığını, Bəhriyyə vəkillinin də buna görə onun məhkəməyə verilməsinə istədiyini nəql etdi. O gündən etibarən iki tanınmış şəxs arasında düşmənçiliyin başladığını, Ali Saib bəyin hər vasitə ilə ölkə rəhbərlərini, yüksək vəzifəli rəsmiləri özünə can düşməni saydığı adamın üzərinə qaldırmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxdığını danışdı.

¹ Həmin dövrdə TBMM-də Qarsı təmsil edən Əhməd Ağaoğlu nəzərdə tutulur.

² "Yavuz" - Almaniyaya istehsal olan zirehli hərbi gəmi. İnşası 1911-ci ildə başa çatdırılmışdı. 1914-cü ilin avqustunda "Sultan Səlim Yavuz" adı ilə türk donanmasının tərkibinə daxil edilmiş və 1950-ci ilə qədər flaqman funksiyasını yerinə yetirmişdi. Sevriş anlaşması kreyserin Böyük Britaniyaya verilməsinə nəzərdə tutsa da, Lozanna anlaşması nəticəsində Türkiyədə qalmışdı.

³ Yavuz-Hovuz davası - açıq dənizə çıxarılması təhlükəli olduğundan "Yavuz" zirehlinin təmiri üçün bir fransız şirkətindən böyük su tutumuna malik hovuz alınmışdı. Sonradan bu hovuzun qiymətinin xeyli dərəcədə şişdirildiyi aşkara çıxmışdı. Türkiyədə "Yavuz-Hovuz davası" kimi məşhur olan olay Cümhuriyyət dövrünün ilk korrupsiya faktı sayılır.

⁴ Sapançalı Hakkı - İttihad və Tərəqqi hərəkətinin fədaillərindən idi. Sonralar hərbi nazir olan Ənvər Paşaya yaxınlığı ilə tanınırdı.

⁵ Ali Saib Ursavaş - türk hərbiçisi, siyasətçi. Atatürkün yaxın silahdaşlarından biri kimi Milli Mücadilədə fəal iştirak etmişdi. TBMM-də Urfa millət vəkilli olmuşdu.

⁶ Adananın Kozan ilçəsində 1920-ci ildə ermənilərin yerli türk əhaliyə qarşı həyata keçirdiyi soyqırımına nəzərdə tutulur. Bəzi mənbələrdə "Kozan qətliamı" da adlandırılır.

⁷ Məzhər Müfid Kansu - türk dövlət adamı, vali, millət vəkilli.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən: Vilayət QULİYEV, professor

Kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat elə bir sahədir ki, ondan yazanda təzə material tapmaq çox çətin olur. Buna görə bəzən, bəlkə də oxucuların qınaq obyektinə çevrilirik. Çünki adamlar şahidləri olduğu, yaşadıkları dövrdə baş verənlərlə daha çox maraqlanırlar. Amma bunu da nəzərə alın ki, ötən əsrin 70-90-cı illərinin sizi cəlb edən mövzuları heç yerdə geniş işıqlandırılmır. Kəşfiyyatda həтта 50-ci illərin hadisələri də nisbətən təzə sayılır. Necə deyərlər, kəşfiyyat materiallarının "yaradıcılıq müddəti" çox uzundur... Bunun səbəbi lap üzəmə olsa da, bəzi oxucularımız üçün aydınlaşdırmağa dəyər. Nisbətən son dövrlərin kəşfiyyat tarixinə müraciət edən araşdırmaçı yalnız maraqsız yazı yaza bilər, çünki hadisələrin təfərrüatlarını, iştirakçıları açmaq mümkün olmur – onların bəziləri hələ də sağ-salamat və iş başındadır. Amma bu, heç də o demək deyil ki, son dövrlərdə bu tarixin səhifələri yazılmır. Bu illər ərzində, məsələn, sovet kəşfiyyatına Uoker, Lipke, Eym, Hansen, Howard və başqaları kimi qiymətli agentlər xidmət göstərib. Elə fikirləşməyin ki, bu insanlar adi adamlar idi. Onlar Amerikanın Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsində, Federal Təhqiqat Bürosunda, Milli Təhlükəsizlik Agentliyində, Birləşmiş Ştatlar ordusunun şifrləmə xidmətində çalışırdılar. Rus kəşfiyyatı bu qiymətli agentlərlə əlaqəsini, bir qayda olaraq, heç vaxt etiraf etmir və bu yolla mətbuatın qaldıracağı cavabsız sualları cavablandırmaq məsuliyyətindən azad olur.

Bu siyahını daha da uzatmaq olardı. Amma bu yazıda məqsədim tamam başqadır. Mən bu gün Rusiya Xarici Kəşfiyyat orqanının öz əməkdaşı saydığı, Birləşmiş Ştatlardan qaçandan sonra rəsmən rus kəşfiyyatının zabiti rütbəsinə layiq görülmüş bir şəxsəndən söhbət açmaq istəyirəm. Bu, SSRİ-yə köçəndən sonra Mixail Orlov adı götürən Qlen Souterdir.

(Əvvəli ötən sayımızda)

"Ərimin ruslarla əlaqəsi var"

Souter sovet kəşfiyyatına canidildən xidmət etdiyi zamanlarda ağıla belə gətirmirdi ki, onun həyatı üçün necə böyük təhlükə var.

1986-cı ilin iyununda Qlen universitetdə təhsilini başa vururdu. Bir neçə gündən sonra məzunların rəsmi yığıncağı keçiriləcək, ardınca isə Hərbi Dəniz Qüvvələri üzrə üç aylıq hazırlıq kurslarından keçəcəkdə və zabit poqonları taxacaqdı...

Həmin ərəfədə Souter məxfi sənədlərlə işləmək üçün xüsusi yoxlamadan uğurla keçmişdi – onu Norfolkda kəşfiyyat mərkəzində iş üçün hazırlayırdılar. Lakin elə həmin il may ayının axırlarında onu qəflətən Federal Təhlükəsizlik Bürosunun yerli strukturuna "səhbətə" çağırırlar. Souter səhbəti, hazırlıq keçdiyi kursların kuratoru, təhlükəsizlik əməkdaşı Şreyderin deyil, Holms soyadlı başqa birisinin aparacağını biləndə, təbii ki, narahat oldu.

Amerika əks-kəşfiyyatının versiyasına əsasən, Souterin FTB-yə çağırılmasına əsas, onun keçmiş italyan arvadının sözləri olmuşdu. Qadın hələ 80-ci illərin əvvəllərində öz yaxınlarının yanında ağzından qaçırılmışdı ki, ərinin ruslarla əlaqəsi var. Bu qadının nə yuvanın quşu olduğunu yaxşı bilən komandanlıq onda onun sözlərinə əhəmiyyət verməmişdi. Souter bu qadınla qeyri-rəsmi yaşadığından, onun dediklərini əks-kəşfiyyat ciddi nəzərə almamışdı. Lakin 1985-ci ilin may ayında Amerika Dəniz qüvvələri qərargahının növbəti zabiti Con

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

Puç arzuların qurbanı - kəşfiyyatçı Qlen Souter

Uokerin həbsindən və ona qarşı SSRİ kəşfiyyatına işləməsi barədə ittiham irəli sürüldəndən sonra bütün Amerikada "şpionomania" dalğası başladı və hamı "düşmən agentlərin" axtarışına çıxdı. Bu məqamda Souterin bir zamanlar yaşadığı italyan qızının sözləri də yada düşdü. Uqonun şəxsi işi hərbi əks-kəşfiyyatdan FTB strukturlarına ötürüldü – həmin o Holmsa.

Onu ciddi nəzarətə götürdülər və bu nəzarət bir il davam etdi. Lakin onun fəaliyyətinə kölgə sala biləcək kiçik fakt belə aşkarlanmadı. Souteri Norfolkda FTB şöbəsinə də məhz onda dəvət etdilər ki, "biografiyasındakı bəzi qaranlıq məqamlara" aydınlıq gətirsinlər.

Holms səhbətə dostyana tərzdə başlayaraq, Qlenə anlatdı ki, onu sadıq, etibarlı əməkdaş sayır. Amma az sonra konkret suallara keçəndə səhbətin ahəngi də dəyişdi. Onun italyan arvadının dediklərindən sitat gətirən Holms ciddi istintaqa başladı. Bütün suallarına dəqiq və inamlı cavab alandan sonra FTB məmuru bildirdi ki, onun barəsində bütün şübhələrin dağıdılması üçün tək bir cəhət var: poliqraf cihazıyla yoxlama. Oxucularımızın çoxu, yəqin bu cihazın "yalan detektoru" olduğunu bilir...

Holms Uqonu məhz "yalan detektoru" ilə yoxlamaq istəyir və onun məhkəmədə həmin testlərin nəticələrinə rəsmən etiraz edib-etməyəcəyiylə maraqlanırdı. Souter üçün poliqraf yoxlaması təzə bir şey deyildi: detektordan dəfələrlə keçmişdi. Amma bütün bu yoxlamalar donanma meyarlarıyla aparılmışdı və o, öz işini yaxşı bilirdi deyə, nəticələr yaxşı alınmışdı. İndi isə vəziyyət başqa idi. Mərkəz onun FTB-nin xüsusi yoxlama testlərindən keçəcəyinə tam əmin deyildi...

Əldə olan bütün faktların analizi göstərirdi ki, Uqonun həbs olunması təhlükəsi realdır. Beləliklə, Moskva təcili olaraq öz agentinin təhlükəsizliyi üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirdi. Bu tədbirlər arasında Uqonun Birləşmiş Ştatlardan çıxarılması da vardı...

1986-cı il iyunun 9-da Souter bütün təhlükəsizlik tədbirlərinə riayət etməklə təyyarə limanına gəldi və "Alitaliya" şirkətinin Monrealda eməklə Romaya uçan təyyarəsində ölkəni həmişəlik tərk etdi. Əks-kəşfiyyatı azdırmaq üçün onun bileti obaş-bubaş idi, axı Souterin Romaya səfəri qısa müddətlik idi və yalnız şəxsi işləriylə əlaqədardı...

Amerikalılar onun izlərini elə İtaliyada itirdilər və 1986-cı ilin ortalarında Uqo artıq Moskvada, tam təhlükəsizlikdə idi.

İkinci vətəndə Uqonun özünü yad hiss etməməsi üçün Sovet kəşfiyyatı əlindən gələni etdi. SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 2 oktyabr, 1986-cı il tarixli fərmanı ilə ona rəsmən vətəndaşlıq verildi. Souter özünə Orlov Mixail Yevgeniyeviç adını seçdi və dostlarından xahiş etdi ki, səhbətdə onu ruslar kimi, "Mişa" - deyə çağırınsınlar...

"Mən burda gündəlik problemlərin həlliylə məşğul olan insanların arasında yaşayıram. Onlar bir fərd kimi itaətkar da ola bilərlər, tərs də. Həтта bir-biriləriylə xırda bir şeyin üstündə dartsa da bilərlər. Amma onların heç birinin içində başqalarını öldürmək eşqi yoxdur. Onların heç biri global ideyaların ziyanlı təsirinə düşməyib. Burda mənim qüvvəmdən daha səmərəli istifadə edirlər".

Orlov-Souter yeni şəraitə hey-rətəməz dərəcədə tez uyğunlaşmışdı. Baxmayaraq ki, bu şərait bir çox xaricilər üçün heç də asan sayılmırdı. O, son dərəcə "düzgün" adam idi, məişətdə sadə davranışı vardı, heç vaxt ərköyünlük etməzdi. Rəhbərlikdən kimsə onun şikayətləndiyini, özü üçün xüsusi imtiyazlar istədiyini şahidi olmamışdı. Arzusu öz şəxsi vəsaiti hesabına şəhərdə sadə bir mənzil almaq, Moskva ətrafında kiçik evi olan 6 sotluq bir bağ qurmaq idi. İstəyirdi bağı elə yerdə olsun ki, səhərlər yayda yaşillıqlar arasında idmanla məşğul olsun, qaça bilsin; qışda isə bütün ruslar kimi, xizək sürsün.

Fəal, həyatsevər bir adam kimi evdə işsiz qala bilmirdi, çünki hələ lap uşaqlıqdan ictimai faydalı əməyi özü üçün amal seçmişdi. Odur ki, artıq 1986-cı ilin axırlarında böyük həvəslə elmi fəaliyyətə başlayır və maraq

"Burda mənim imkanlarımdan tam istifadə olunur"

Souter Sovet vətəndaşlığı almaq arzusunu özünün siyasi görüşləriylə izah edərək yazırdı: "Tam məsuliyyətlə bəyan edirəm ki, Amerika hökuməti heç vaxt heç bir addımını Yer üzündə sülhün bərqərar olması üçün atmır və özünün hərbi sahədə rəqibsizliyinə yüz faiz əmin olmayanadək bütün qalan xalqların taleyinə biganə qalacaq".

Souter-Orlov bu sözləri SSRİ rəhbərlərinin xoşuna gəlmək üçün yazırdı. O, həqiqətən bu fikirdə idi və düşündüklərini səmimiyyətlə qələmə alırdı.

Rusca danışmağı bir qədər öyrənəndən sonra o, artıq özünü əsl sovet vətəndaşı sayır, sosialist ölkələrindən danışarkən "biz", kapitalist dövlətlərdən danışarkən "onlar" deyirdi. Qlen sidq-ürəkdən əmin idi ki, dostları, həmkarlarıyla birgə şər qüvvələrə qarşı vuruşur, Yer üzündə ədalətin bərqərar olmasına çalışır. Souterin Rusiya xarici kəşfiyyat xidmətinin arxivində saxlanılan şəxsi qeydlərdən birində belə bir yazı var:

dairəsini durmadan genişləndirməyə çalışır. Dostları deyir ki, onların ingilis dilini daha asan öyrənməsi üçün Qlen qeyri-şablon metodika hazırlamışdı və bununla fəxr edirdi. O, Moskvanı sevirdi, uzun-uzadı piyada gəzintilərə çıxırdı, başqa şəhərlərə səfərlər edirdi, sırası sovet adamlarının həyat tərzilə dərinlən maraqlanırdı, adət-ənənələri öyrənməyə çalışırdı.

Sovet cəmiyyətinin çox cəhətlərinə valeh idi, çalışırdı ki, adi vətəndaşlarla arasındakı fərq getdikcə azalsın. İcbari təhsil, pulsuz səhiyyə, ictimai təminat, sosial yönümlü siyasət, ictimai nəqliyyatın misilsiz inkişafı onu valeh etmişdi. Amma çox təcüblənirdi ki, niyə Moskvada şəxsi avtomobillərin artmasına hökumət mane olmur. Axı avtomobil nəqliyyatının sonradan hansı fəsadlar törətdiyini ABŞ və Avropanın təmsalında gözəl bilir. Amma, demək olmaz ki, Souter sovet cəmiyyətinin böyük çatışmazlıqlarına göz yumur, onları görmürdü. Uqo bütün neqativ halları görsə də, onların aradan qaldırılmasına Sovet xalqının elliklə nail olacağına səmimi inanırdı.

(Davamı gələn sayımızda)

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatür sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münşisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzü görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Rum vəzirinin Mirzə Mehdi xana göndərdiyi məktubun haşiyəsində yazılıb

Xoş münasibət və ehsan əlaməti olaraq bağışlanmış ulduz kimi parlayan əlli əşrəfi¹ zərbxanadan möhürlənmiş şəkildə gəlib çatmışdır. Hərçənd hüsnirəğbətini göstərən dostlar müxlisin² halını öyrənmək üçün bir bəhanə axtarsalar da, müamələşünəsin nəzərində bu, bahalı maldan başqa bir şey deyil. Ancaq dostluq zərbxanasından sidqi-ürəklə gələn o lütfkarlıq əhli-dil tərəfindən qəbul olunması üçün kifayətdir və sevgi məktublarının xalis əyarlı qızılından yaxşı üslub ola bilməz.

Mirzə Mehdi xanın Mirzə Tufana yazdığı məktub

Allah nursaçan rəyə malik cənab, zülal qədər xeyirli nəfəslə sağlam kəlamlar söyləyən ürək, irfan məktəbinə məxsus arifanə fəsahtə nitqinin içkisini axıdan, gözəl keyfiyyətlər və aypara kimi işıqlı xasiyyət sahibi, şah məclisində və xaqan ziyafətində iştirak etmək şərəfinə nail olmuş Mirzə Tufanı öz lütfü ilə qorusun, vücudu təhlükədən xilas, özü isə şan-şöhrət içində olsun. Tayı-bərabəri olmayan divandan bir qəzəlin və o Süleyman fitrətinin mənzum qəsidənin beyti xoşbəxt saatda gəlib çatdı. Həqiqətən də onun mənalının səfası tufanın lətafət dənizində qaynamış və onun faydalı sözləri nitqsöyləmə meydanında Həssanın³ və Səhbanın⁴ məziyyətlərindən qaynaqlanmışdır. Əgər inciləri sapa keçirən şair öz şeirlərini bu nəzmlə ölçsə və müqayisə etsə, başını daşa vurmaları olacaq və əgər Günəş kimi nur saçan Ənvəri⁵ onun ürəksevindirən mətləbləri ilə rəqabətə girişsə, rüsvayi-cəhan olacaq. Onun sədəfdə yetişmiş, şitlikdən və bayağılıqdan uzaq olan məzmunların hamısı dürri-yetimdir⁶ və onun dəyərli fikirlərinin doğduğu mənalın yeniyetmə balaları, necə deyərlər, çox yaxşı, könüloxşayan və hamılıqla bəyəniləndir. İnşallah-təala, mədholunan əlahəzrətin başındakı tacın kölgəsi Abidlərin Rəbbi xatirinə sədəqətli mədhədlərin başı üzərindən çəkilməsin!

Mirzə Mehdi xanın Xorasanın valisi olduğu zaman Nadir şahın yazdığı şərhlər

Ərz zirvəsinə yetişsin ki, bu xoşbəxt dövrdə və bu uğurlu zamanda Xorasan məmləkətinin var-dövləti ilə hakimiyyətinin

Şah Sultan Hüseyinin dövründə Ali Divanın Məhəmmədqulu xan Şamlunun adına yazılmış vəzərat⁷ rəqəmi

Qəza divanının vəziri və işlər müdiri “hər şeyə öz xilqətini verər, sonra da ona doğru yol göstərər”¹⁰, dünyaya nəzarət

dövlətin mürəkkəb və dolaşq işlərində gözəl fikir və müvazinətli tədbirlə seçilən hər birinə özümüzlə yaxın dairələrdə yer veriləcək, onlara böyük hörmət göstəriləcək və qabiliyyətlərinə görə qamətlərini rahatlandıraraq “və mənə bir vəzir (köməkçi) ver”¹¹ şərəfəli təşrifi onlara aid ediləcəkdir.

dəndir və öndə olanlar. Onlar öndədirlər. Onlar (Allahın dərgahına) yaxın olan kimsələrdir”¹⁴ ayanlarından, filanın əvvəlindən Ali Divanın vəziri kimi ən ali rütbəyə və ən yüksək vəzifəyə ucaldınsın və bütün aləmin sakinlərinə bu əmr haqqında gözyəndirliyi verilsin.

Səfiqulu bəy qarçıbaşı haqqında yazılmış rəqəm

Günəşin əqdəs¹⁵ təcəssümü və nur saçan müqəddəs ürəyin qərar tapdığı yerin xatirinə ayrı bir hüsnirəğbət və xüsusi bir inayət göstərərək təklif buyururuq ki, imamətnişanın astanasında təzim etməyi başucalıqın mayası və ali Əli ziyarətgahının torpağını ümidvarlıq və xoşbəxtlik gözüne sürtülən dərman sanan və “onların iti də iki pəncəsini (mağaranın) astanasına uzadıb yatmışdı”¹⁶ kəlamına uyğun olaraq ehtiyac üzündən qullar üçün əziz olan bu sarayda başlarını köləlik kəndarına qoyan sədəqətli bəndələr və cahanpənah sarayının zadəganları başlarını yer üzündən göyə qədər qaldırınsınlar. Həmin söz, it kimi həmişə gözüni bu dərgaha dikərək nəsilən-nəslə bu astananın keşiyində durmuş və bu şan-şöhrətli ailənin qulunu boyunluğunu boynuna bağlamış Ali Divanın qarçıbaşı Səfiqulu bəy Şamlunun tərcümeyi-halına da aiddir. Buna görə biz adicəkiləni yüksək rütbəyə ucaldıb cahanpənah sarayında fəxri “sufi” ləqəbi ilə müşərəf etdik ki, bundan sonra dünyanı fəth edən şahlıq məktublarında və aləmi idarə edən padşahlıq hökmlərində həmin ləqəbi əvvəlki ləqəblərlə yanaşı yazmış olsunlar.

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

sahibqiranın bəndələrinə vəkalət edilməsi müjdəsinin gəlişi duyğular bağında çiçəklərin açılmasına və qeyb mələyinin sevinc fəcrinin⁷ intizarında olanların gözlərinə gözyəndirliyi verməsinə yol açdı. Həqiqi şahın və əsl şahənşahın kərəminə ümidimiz odur ki, yaxın zamanlarda taleyin çəçələ barmağına yaşıl üzüyün taxılmasına və Bəlxin hakimlik piyaləsindəki Bəlx şərəbinin amal ziyafətinə işıq salmasına bərabər tutulacaq Kabilin fəthi Xətələn⁸ süvari tayfalarının yadıqları nahiyədən Ərəb diyarınadək və hind qılıncının zəng vurduğu yerdən Hələb mülkünü nədək qaşqabaq sallamaqla xətakarların evinin yıxılmasına və qol gücünün əzmi ilə ümidvarların könlü ölkələrinin abadlaşmasına səbəb olacaqdır. Baqi, əmrinizə hazırıq.

edən şanlı-şöhrətli təqdirnişan qələmi ilə bəzədiyi sənədi bu izzət, hörmət və ad-san sahibi olan ailənin adı ilə yazmışdır və təyyibin ilə tahirin ailəsinə təvəlla etməyin və “Taha” ilə “Yasin” nəslinə mənsub olmaq bərkətinin uğur gətirən əlaməti olaraq səbəblər aləminin işlərini təhvil-təslim edib bacarıq və ixtiyar sahibi olan bizim humayun hökmdarımıza tapşırılmışdır. Biz də ümumi qaydanın və mənafenin xatirinə padşahın nəzərinə çatdırmağı lazım bildik ki, əbədi dövlətin həmişəbahar gülzarında azad yaşayan doğru-dürüst bəndələrdən və yoxluq bətnindən mömin kimi doğulub bu əmanətnişan astananın qəbuluna bəndəlik etmək təklifi ilə gələnlərdən Süleymanlıq səltənətinin idarəçiliyində öz zəkasını göstərən, din ilə

Ali Divanın sabiq vəziri “insan azgınlıq edər özünün dövlətli olduğunu gördüyü üçün”¹² ifadəsində deyildiyi kimi, xaqanın ucsuz-bucaqsız inayətinə göz yumduğuna görə, kafir hərəkətlərinin cəzasını öz gözü ilə gördü və müqəddəs barmaqunun etdiyi işarənin təhriki ilə günahını boynunaalma əlaməti olaraq barmağını gözlərinin üstünə qoydu. Xalq onun büllur aynalı evindən çıxıb vətəni tərk etdiyini gördü. Necə deyərlər, “gözü baxmaq nəzər yetirənlər üçün ibrətdir (bəsdir)”. Bu səbəbdən imtiyazı cəlalətli qızılbaş elinə mənsub olduğuna görə gecənin qarantığında zülmətə batmış kövkəblər kütləsinin içində nur saçan bədrin imtiyazına bənzəyən və işıq yayan Məhəmmədqulu xan Bigdeli Şamlunu ki, qabağını işıqlandıran və parıldadan “öncədən özlərinə ən gözəl nemət yazılmış kəslər”¹³

¹ Əşrəfi – qızıl pul vahidi.

² Müxlis – (burada) Sizin səmi-dostunuz, mən.

³ Həssan ibn Sabit əl-Ənsari – Şairünnəbi ləqəbi ilə məşhur ərəb şairi. Ənsarlardan olmuşdur.

⁴ Səhban ibn Zəfər ibn İlyas Vaili – məşhur ərəb xəttibi. H.ə. 54-cü/m. 764-cü ildə vəfat etmişdir.

⁵ Ənvəri Əbivərdi – Övhəddəddin Məhəmməd bin Məhəmməd Ənvəri – Höccətülhəqq ləqəbi ilə məşhur İrən şairi, h.ə. 575-ci/m. 1189-cü ildə vəfat etmişdir.

⁶ Dürri-yetim – sədəfin içərisində tək və çox iri mirvari.

⁷ Fəcr – göyde günəşin çıxmağını bildirən qızartı.

⁸ Xətələn – Mərkəzi Asiyada, müasir Tacikistan və Əfqanıstan dövlətləri ərazilərinin bir hissəsini əhatə edən bölgədir.

⁹ Vəzərat – vəzir vəzifəsi.

¹⁰ Taha. 50

¹¹ Taha. 29

¹² Ələq. 6, 7

¹³ Ənbiya. 101

¹⁴ Vaqiə. 10, 11

¹⁵ Əqdəs – ən müqəddəs.

¹⁶ Kəhf. 18

Samira ƏSRƏF

Neçə gündən bəri davam edən yuxusuzluq məni elə əldən salmışdı ki, guppultu ilə döşəməyə yıxılan atamın səsi, bacımın qarışıq səsli belə ayılda bilmirdi. Anamın ayaq səsləri eşidildi. Bir azca yuxu çimiri, deyəsən bu gecə də mənə qismət olmayacaqdı. Yerimdən qalxıb özümü divara, qarıya cırpa-cırpa atamın otağına keçdim. Yazıq anam həmişəki kimi, atamı döşəmədən qaldırmağa çətinlik çəkirdi. Anamla köməkləşib onu birtəhər çarpayısına uzatdım. Anam məni gözləyirmiş kimi, dərhal otaqdan çıxdı. Atamın uç ildən bəri süzülüb cırıq çıxmış söyüşləri başlanmışdı. Artıq bu söyüşlər və qışqırıqlar mənim üçün o qədər adılmışmışdı ki, elə bil heç nə eşitmirdim. Atama yaxınlaşmış, qırmanıb yuxarıya qədər qalxmış köynəyini çəkib qarnının üstünü örtüdü, ağzından köpüklənib sinəsinə axmış suyu sildim. Əllərimdən yapışmış bərk-bərk tutdu. Söyə-söyə yuxuya getdi. Bacım gəlib atamın əlini əlimdən aralamaq istədi. Atam o dəqiqə tərəpəndi, göz qapaqları səyridi. Onun ayılacağından qorxub bacımı kənara itələdim. O, donquldanmağa başladı:

- Özüne öyrəşdirirsən deyə, sən işdə növbədə olan günlər evi az qalır basımıza uçursun.

Sonra kinli-kinli atama baxıb dedi;

- Axır yatışın olsun. Atamın üzünün rəngi ağarmışdı, xəstəliyinin bütün əzabları üzünə sirayət eləmişdi.

Yuxum qaçmışdı, keçmiş günlərimiz yadıma düşmüşdü. Atam ali təhsilli həkim idi. Əvvəllər təcili yardımda, sonralar isə özəl klinikaların birində həkim-kardioloq işləmişdi. Hər şey atamdan yaşca balaca əmimin evlənməsindən sonra başladı. Atam-gil iki qardaş idilər. Balaca olanda valideynlərini itirmişdilər. Əmimi atam böyütmüş, o x u t m u ş d u. Ancaq əmim, nədənsə, yaşamaq üçün Moskvanı özünə məkan seçmişdi. Üç il bundan öncə atam onu yaxın qohumlarımızın qızı ilə nişanlayıb, toylarını elədi. Toydan sonra əmim tələm-tələsik iş üçün Moskvaya qayıtdı. Onu heç cür geri qaytara bilmirdik.

Hər dəfə soruşanda ki, nə vaxt gəlirsən, bəhanələr gətirərdi. Beləcə, beş aydan sonra onun qayıtmayacağını görüb atam özü onu gətirmək üçün Moskvaya getməli oldu. O gedən günün səhəri əmim zəng vurub atamın beyin qansızması keçirdiyini xəbər verdi. Biz bu hadisənin məğzini sonralar oyrəndik. Sən demə, atam Moskvaya çatanda əmimə zəng vurub, gəldiyini xəbər vermək istəyir. Ancaq nə qədər zəng vurursa, telefon məşğul olduğundan, xəbərsiz əmim-gilə getməli olur. Qapını əmimdən yaşda xeyli böyük olan, qucağında 3-4 yaşlarında sarı oğlan uşağı tutmuş bir rus qadın açır. Atam əvvəlcə səhv gəldiyini zənn edir, geri qayıtmaq istəyir. Bu zaman o biri otaqdan çıxıb gələn əmimi görən atama hər şey məlum olur. Atam gördüklərinə dözə bilməyib əmimlə bərk dalaşır, geri qayıdanda başını tutub pilləkənlərin üstünə yıxılır. Atam oradakı həkimlərin əliylə müalicə olunub qayıtdıqdan sonra iki il normal yaşadı. İki ildən sonra təkrar beyninə qan sızdı və yatağa düşdü. İndi isə sinir sistemi qəbul etdiyi dərmanlar nəticəsində tamamilə pozulub. Bütün günümüz atamın söyüşləri, bacımın çığırılanı ilə keçir. Mən, anam bu vəziyyətə öyrəşmişdik. Bir tək öyrəşməyən bacım və qonşularımız idi. Günlər keçir, onun vəziyyəti daha da pisləşirdi. Evimizdə bir dənə də olsun salamat qab-qacaq, gözə dəyərli əşya qalmamışdı. Atam hamısını sındırıb, dağıtmışdı. Dəfələrlə bacımla, anamla əlbəyaxa olub onları boğmağa çalışmışdı. Nəhayət, qonşularımızın şikayətləri, həkimin təkidi ilə ruhi xəstəxanadan gəlmiş həkimlər atamı maşına mindirib aparmışdılar.

O gündən sonra evimizdə çox şey dəyişməyə başladı. Anam ilk günlər sıxıntılı, fikirli dolaşsa da, sonralar pis günlərini unutmamağa çalışdı. O, tez bir zamanda uşaq bağçasında tərbiyəçi işləməyə b a ş l a d ı .

Atamın otağını yenidən təmir elətdirdi, təzə avadanlıqlar aldı. Aylarla qapımızı açmayan qohum-qonşularımız tez-tez bizə qonaq gəlməyə başladı. Bacım rəfiqələri ilə şəhərə gəzməyə gedir, saatlarla evdə tapılmırdı. Beləcə, gözlərim qarşısında bütün bu baş verənlər məni bir daha əmin edirdi ki, insan hər kəsdən öncə özünü sevdir, sonra başqalarını. İnsan yaşadığı ömür boyunca yalnız və yalnız öz rahatlığını, dincliyini qoruyub saxlamağa cəhd göstərir. Bir də ki, boğulmamaq üçün saman çöptündən yapışan, kömək olan insandan axı nə gözləmək olardı?

Aradan beş aydan çox vaxt keçdi. Bacım imkanlı bir oğlanla nişanlandı. Bütün cidd-cəhdlə atamı oğlan evindən gizlətdirdik. Bacım bütün təzə qohumlarına atamın ağır xəstə olduğunu və yanına heç kəsin buraxılmadığını demişdi. Bir dəfə bacım nişanlısından heç nəyi gizlətməməsinə, atamızın xəstəliyi barədə hər şeyi açıb deməsinə təklif etdim. Bu sözlərim onu o qədər əsəbiləşdirdi ki, qışqırıb ağlamaqdan halı xarab oldu. Həmin gün anam mənim qarama o ki var, deyindi:

- Nə istəyirsən o yazıq qızdan, qoymayacaqsan xöşbəxt olsun?!

Bacımın əsəbiləşməsinə özüm də pis oldum.

Bacım keçmişindən qorxurdu, həm də lap çox. Sanki atam bacımın keçmişindən qorqulub onun arxasınca atılan böyük bir daş parçası idi. O, həmin daş parçasının sanki gec-tez möhkəm zərbə ilə başına dəyib onu yerə yıxacağını hiss edirdi. Bunun üçünsə o, tez bir zamanda qara daş keçmişindən, keçmişinin izləri olan evimizdən və bizdən yaxasını qurtarmağa çalışdı. Ancaq bir şeyi unudurdu ki, keçmiş heç vaxt insanı tərk etmir. Çünki keçmiş gələcəyə bağlıdır. Dünyanın harasına gedirsən get, fərqi yoxdu, keçmişin ən vəfali köməkçiləri olan xatirələr, yaşantılar mütləq qarşına çıxıb gözlərini qırpmadan sənə baxacaqlar.

Nə qədər qərribə səslənsə də, keçmiş göz qamaşdıracaq qədər bəyaz olan, parıltılı, atlas qadın libasının arxasından uzanan əyənə bənzəyir. Libas hara gedirsə getsin, ətək də onun arxasınca sürünüb-gedir. Atlas daima gözqamadırıcı parıltısı və tərtemiz bəyazlığı ilə insanların gözünü qamaşdırır. Ətək isə əksinə, daim nəzərə çarpmadan sürünür, toz-torpağa bulaşır, ayaq altında qalır. Lakin bəzən də, dediyim kimi, atlanıb önə keçir və hər kəsə deyir, mənə yaxşı-yaxşı baxın. Mən keçmişəm, unudub, həyatınızdan qoparıb atmaq istədiyiniz keçmişəm!

Qoy keçmiş mənim bu sözlərimdən inciməsin. O, daim gələcəkdən yapışmış ona yük olur. Və daim sürünməkdən toz qoxuyur. Çox vaxt keçmiş, xöşbəxt, toy-düynülü günlərdən, sevimli, məsum şəkillərdən, isti ana qucağından ibarət xatirələri ilə öyünür. Ancaq yaxşı olar ki, vaxtsız ölümlərlə, nakam məhəbbətlərlə, nisgilli ayrılıqlarla dolu olan dərdlər yığınınna da nəzər salsın.

Atamın xəstəliyində yaxşılaşma doğru bir dəyişiklik olmadı. Əksinə, səhələri get-gedə pisləşdi. O qədər arıqlamışdı ki, bir tək gözlərinə baxanda bilmək olurdu ki, bu, həmin adamdı. Günlərlə çörək yemir, bir qaşığı su belə içmirdi. Bacımın toyuna iki gün qalmışdı. Anamla bacım evdə yox idi. Toy hazırlıqları ilə əlaqədar harasa getmişdilər. Dərsdən gəlib təzə yuxuya getmişdim ki, telefonun cingiltisi səsini yuxudan ayıldım. Dəstəyi qaldıranda atamı müalicə edən həkimin səsini eşitdim. O, atamın vəziyyətinin pisləşdiyini və ailəməzdən bir adamın xəstəxanaya gəlməsini istədi. Ağlıma pis fikirlər gəlsə də, həkimin təmkinli danışdığı məni fikrimdən yayındırdı. Evdə heç kəs olmadığı üçün tələsik xəstəxanaya getdim. Ora çatanda atamın yatağının boş olduğunu gördüm. Məni zəif işıqlı dəhlizin sonundakı soyuq, boz bir otağa apardılar. Dəmir çarpayının üstünə atamın cansız bədəni uzatmışdılar. Üstünə örtülmüş mələfəni qaldırdım. Tam örtülməmiş kirpiklərinin arasından qara rəngli gözləri işıldayırdı. Sifətində dərindən ah çəkib rahatlaşmış insanlara məxsus ifadə əmələ gəlmişdi.

Daha o yox idi, canı bu dünyanın bütün iztirablarından, dərdlərindən, xəstəliklərindən həmişəlik qurtulmuşdu. Evə gəlib çatanda gecə saat on bir idi. Qapını anam açdı. Anamın qolları üstünə necə düşdüyümü xatırlamıram. Ayrılandan sonra hönkürtü ilə ağlayıb, atamın öldüyünü dedim. Anamın gözlərində bir damla yaş parladı və tezcə də yox oldu. Bacım çox soyuqqanlılıqla mənə baxırdı, sonra heç nə olmayıb kimi, ayağa qalxıb yarımçıq qoyduğu işini davam etdirdi. Anamın gözü yol çəkirdi. Sükutu mən pozdum:

- Sabah gedib atamın meyitini xəstəxanadan götürməliyik, - dedim.

Bacım sanki bu sözü gözləyirmiş, mənə baxıb ilan kimi fisıldadı:

- Sabah olmaz. Toydan sonra nə istəsəniz, edərsiniz. Ancaq toya qədər olmaz!

Mən esitdiklərimə inanmadım:

- Sən nə danışdığını bilirsən? O, bizim atamızdır!

Bacım mənə yaxınlaşmış, əsəbi halda gözlərini bərəltirdi:

- Qoymaram ki, ata-bala mənim toyumu məhv edəsiniz, eşidirsən? Elə bu dəqiqə özümü öldürərəm!

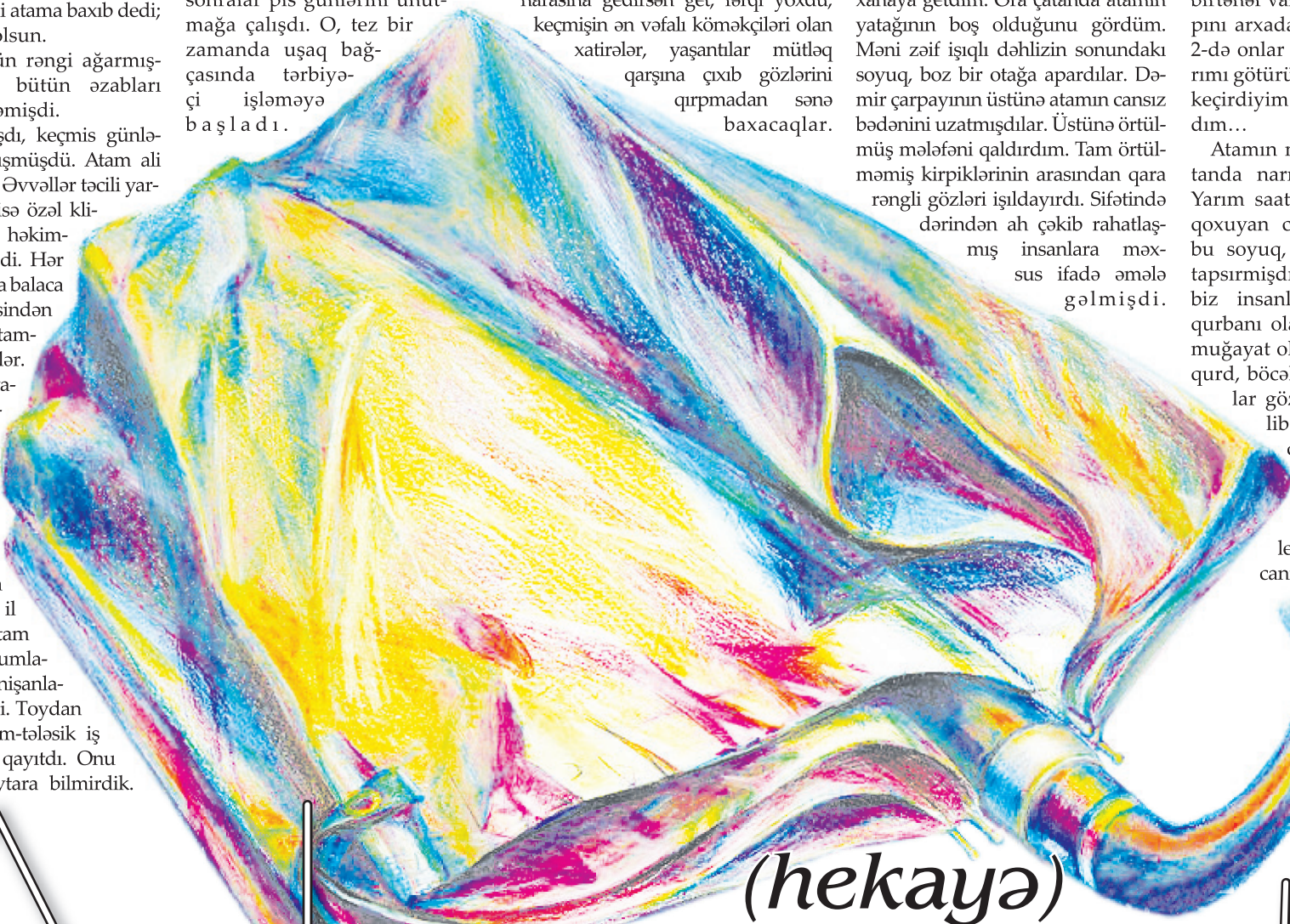
Onun bu sözləri sanki bayaqdan yuxuda olan anamı ayıltı. O, qorxa-qorxa ayağa qalxıb bacımı məndən araladı. Sual və ümüd dolu baxışlarını anamın üzünə dikildi. Anam mənim qəlbimdən kəcnələri duydu:

- Sabah gedib baş həkimlə danışsaram, vəziyyəti başa salarsam. İki gün orda saxlayarlar, toydan sonra gətirib dəfn edərək, - dedi.

Anam yenə nədə danışdı, mən isə heç nə eşitmirdim, nədə demək istəyirdim, bacarmırdım. Başım fırlanır, ürəyim bulanırdı. Özümü birtəhər vanna otağına çatdırıb qapını arxadan bağladım. Gecə saat 2-də onlar yatandan sonra əşyalarını götürüb ömrümün iyirmi ilini keçirdiyim evdən həmişəlik ayrıldım...

Atamın məzarı üstünə gəlib çatanda narın yağış damcılayırdı. Yarım saat əvvəl atamın dərman qoxuyan cansız bədəni gətirib bu soyuq, lakin etibarlı torpağa tapşırırdılar. Dedilər, ey torpaq, biz insanların bəd əməllərinin qurbanı olan bu cansız meyitdən muğayət ol, ona yaxşı bax, qoyma qurd, böcək canına darıqsın, ilanlar gözünü oysun. Yoxsa gəlib sənə elə toy tutarıq ki, dünya durduqca sənə dərs olar.

Qəbiristanlıqdan çıxıb dayanacağıma gedəndə leysan tökdü. Hamı qaçıb canını islanmaqdan qurtarırdı. Mən isə əlimdəki çətiri açmadan yağışda islan-islan gedirdim. Göz yaşlarım yağışa qarışmışdı. Yanımdan ötüb keçənlər qərribə nəzərlərlə mənə və əlimdəki bağlı çətirə baxırdılar.

(hekayə)

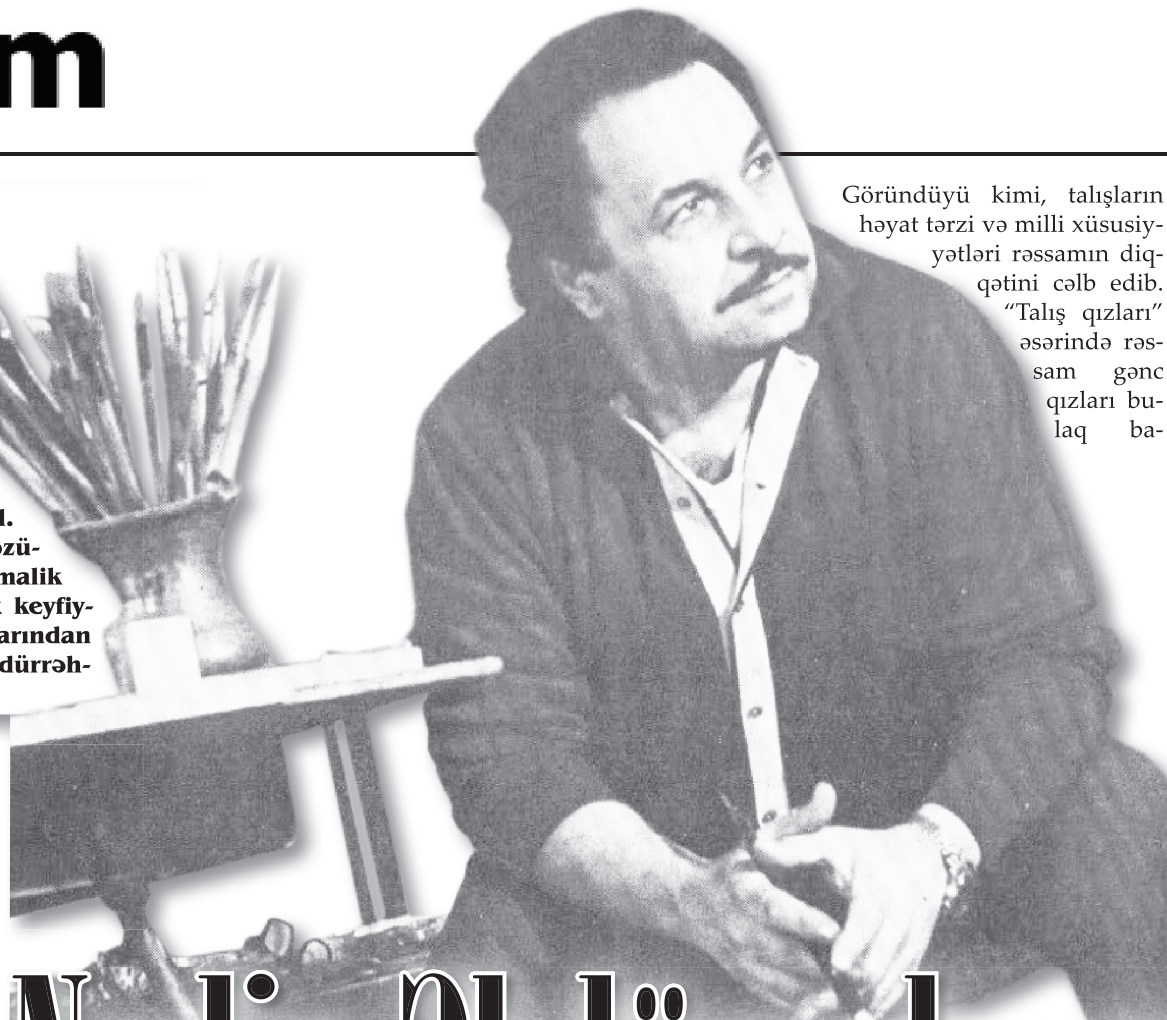
Açılmayan çətir

Təsviri sənətimizin inkişaf tarixinə nəzər yetirdikdə neçə-neçə rəssamımızın özünəməxsus dəst-xəttə malik olduğunu, özünün fərdi yaradıcılıq üslubunu formalaşdırma bildiyini görə bilərik. Təbiidir ki, bütün bunlara nail olmaq o qədər də asan deyil. Azərbaycan təsviri sənətində özünün yaradıcılıq dəst-xəttinə malik olan, yaradıcılığı bədii estetik keyfiyyətlərlə zəngin olan sənətkarlarından biri də xalq rəssamı Nadir Əbdürrəhmanovdur (1925-2008).

Nadir Qənbər oğlu Əbdürrəhmanov 1925-ci ildə Azərbaycanın dilbər guşələrindən olan Laçın rayonunda dünyaya göz açıb. N.Əbdürrəhmanovun doğulub boya-başa çatdığı rayonun təbiəti onda erkən yaşlarından rəssamlığa maraq oyadıb. N.Əbdürrəhmanov ixtisas təhsilini əvvəlcə Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Texnikumunda (1941-1944), sonra isə İ.Repin adına Sankt-Peterburq Boyakarlıq, Heykəltəraşlıq və Memarlıq İnstitutunda (1947-1953) alıb. Orada ona görkəmli fırça ustaları - A.Milnikov və V.Oreşnikov rəssamlıq sənətinin incəliklərini tədris edib. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, rəssam ilk ali təhsilini incəsənət istiqaməti üzrə deyil, tibb ixtisası üzrə alıb. Belə ki, o, əvvəlcə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunda (1944-1947) oxuyub. Lakin rəssamlığa olan sonsuz marağı onu heç zaman rənglərə vurğunluğundan ayıra bilməyib.

N.Əbdürrəhmanov Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının İdarə Heyətinin sədri (1961-1970) və SSRİ Rəssamlar İttifaqının katibi (1963-1973) kimi nüfuzlu vəzifələrdə çalışıb. O, həmçinin 1960-cı ildə Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi, 1964-cü ildə isə Xalq rəssamı fəxri adlarına layiq görülmüşdür. Rəssam bir çox xarici ölkələrdə - Fransa, İtaliya, Norveç, Bolqarıstan, Şimali Koreya, İraq, Əfqanıstan və s. yaradıcılıq eza-miyyətlərində olub. Rəssamın ölkəmizlə yanaşı xarici ölkələrdə də dəfələrlə əsərlərindən ibarət fərdi sərgiləri təşkil olunub. Sənətkarın müxtəlif mövzulu bədii yaradıcılıq nümunələri dünyanın bir sıra nüfuzlu muzey, qalereya və şəxsi kolleksiyalarında saxlanılır.

N.Əbdürrəhmanovun yaradıcılığının səciyyəvi xüsusiyyətləri kimi, onun daha çox lirik mövzulara müraciətini, mövzunun özünəməxsus bədii şərhini, kolorit həllinin zənginliyini və dekorativliyini göstərmək olar.

Nadir Əbdürrəhmanovun rənglər dünyası

Rəssam, yaradıcılığının ilkin dövrlərində süjetli tabloların yaradılmasına daha çox üstünlük verib. O, yaratdığı süjetli tablolarda da mənzərə janrının imkanlarından yaradıcılıqla istifadə edib. N.Əbdürrəhmanovun belə işlərinə misal olaraq "Bakının görünüşü" (1954), "Sənaye mənzərəsi" (1954), "Yaylaqda" (1957) və s. əsərlərini göstərmək olar. Rəssamın həmin tablolarına nəzər yetirdikdə ciddi işlənilmə və klassik rəssamlıq ənənələrinə sadıqlıq özünü qabarıq büruzə verir.

N.Əbdürrəhmanovun 1960-cı ildə cənub rayonlarına - Lənkərana və Lerikə səfəri yaradıcılığında dönüş nöqtəsi olub, desək, yarılmalıdır. Belə ki, bu bölgələrin əsrarəngiz təbiəti, təbii gözəllikləri, insanların əməksevərliyi, zəngin etnoqrafik xüsusiyyətləri və adət-ənənələri rəssamın xüsusi diqqətini cəkməmiş, görünən ən incə məqamları həssas rəssam fırçasının qüdrəti ilə poetik ruhlu tablolarda əks olunmuşdur. "Çəltikbecərənlər" (1960), "Dağlarda qürub" (1963), "Lerik. Bahar" (1964) əsərlərində rəssam klassik təsviri sənət ənənələrindən yaradıcı şəkildə istifadə edərək sonda yüksək bədii təsir gücünə malik tablolar yaratmışdır.

"Çəltikbecərənlər" adlı əsərində kompozisiya bir qədər kəsilmiş formada təqdim olunub və obrazlar iri miqyasda işlənilib. Bu metod təsvir olunan predmetlərin ən incə detallarınadək əks olunduğunu və eyni zamanda rəssamın ustalıq məharətini göstərir. Surətlərin səmimi və gərgin hərəkətləri, eləcə də əsərin kolorit həlli ustalıqla tapılıb. Narıncı, boz və göy rəng keçidləri, tablounun ümumi harmoniyası seyrçinin diqqətindən yayınmur və insana xoş təsir bağışlayır. Sadalanan xüsusiyyətləri eyni zamanda rəssamın "Dağlarda qürub" əsərinə də şamil etmək olar.

N.Əbdürrəhmanovun cənub bölgələrinə həsr edilmiş çoxsaylı əsərlərini silsilə kimi də qəbul etmək olar. Demək olar ki, rəssam yaradıcılığının bütün dövrlərində cənub bölgələrindən aldığı təəsüratla bu cür bədii əhəmiyyətli tablolar yaratmışdır. Rəssamın belə əsərlərinə nümunə olaraq "Sevimli naxışlar" (1967), "Talışlar" (1967), "Talış qızı" (1970), "Dağlarda bahar" (1970), "Qız portreti" (1971), "Talış qızları" (1971) və s. əsərlərini qeyd etmək olar.

"Sevimli naxışlar" əsərini rəssamın ən uğurlu yaradıcılıq nümunələrindən hesab etmək olar. O, kompozisiyada xalqa toxuyan üç qadının yaddaqalan obrazını kətanə canlandırır. Obrazların rəngbərəng ip topalarını sarıdıqları və yunların rənglənməsi səhnəsi olduqca təbii görünür. Surətlərin ritmik hərəkətləri və tablounun əlvan kolorit həlli yüksək bədii təsir qüvvəsinə malikdir. Bu yerdə mövzunun etnoqrafik ənənələrə bağlılığını da vurğulamaq yerinə düşər. "Talış qızı" əsərində də rəssam yenə toxuculuqla məşğul olan qızın ümumiləşdirilmiş obrazını yaradıb.

Göründüyü kimi, talışların həyat tərzi və milli xüsusiyyətləri rəssamın diqqətini cəlb edib. "Talış qızları" əsərində rəssam gənc qızları bulaq ba-

Yuxarıda qeyd etdik ki, N.Əbdürrəhmanov bir çox ölkələrdə yaradıcılıq ezamiyyətlərində olub və orada rəssamın fərdi sərgisi təşkil olunub. Bu mənada Moskva (1960, 1976), Koreya (1958) və İraqda (1978) rəssamın fərdi sərgilərinin keçirildiyini qeyd etmək olar. Rəssamın xarici ölkələrə həsr etdiyi əsərləri sırasında "Yeni Koreya" (1959), "Burqas limanı" (1961), "Dağlar. Yuqoslaviya" (1964), "Venetsiya. Körpü" (1966), "Berqen. Norveç" (1966), "Bağdad" (1972), "Mosulda küçə" (1972), "Əfqan" (1971), "Əfqanlar" (1972) və digərlərinin adlarını çəkmək olar. Rəssamın sadalanan əsərlərinin hər birinə yüksək bədii sənət metodu ilə işlənilmə xüsusiyyətləri xasdır. Rəssamın İraq və Əfqanıstan seriyasına daxil olan əsərləri özünün bədii ifadə vasitələrinə - kompozisiya və kolorit həllinə, mənə və məzmun xüsusiyyətlərinə görə daha çox diqqət cəlb edir.

N.Əbdürrəhmanov bədii yaradıcılıqla yanaşı həm də davamlı olaraq pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olub. O, Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Texnikumunda, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində, eləcə də, Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında sənətin incəliklərini tələbələrə tədris etmiş və sonuncu tədris ocağında yaradıcılıq emalatxanasının rəhbəri və professoru olmuşdur. Onun yetişdirdiyi rəssamlar arasında yüksək fəxri adlara layiq görülmüş yaradıcı şəxslər də az deyil.

Həmişə ali sənət amallarına sadiq qalaraq yaddaqalan əsərlər yaradan sənətkarımızın əməyi dövlətimiz və xalqımız tərəfindən layiqincə qiymətləndirilib. Müstəqillik illərində Ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə N.Əbdürrəhmanov Azərbaycan Respublikasının "Şöhrət" ordeninə layiq görülmüşdür. Yaradıcı insanlara xüsusi dövlət qayğısı bu gün də Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı, cənab prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Azərbaycan incəsənətinin inkişafına və tərəqqisinə layiqli töhfələr bəxş etmiş Nadir Əbdürrəhmanov kimi sənətkarların xatirəsi onu tanıyanların və sənət adamlarının yaddaşında həmişə yaşayır.

ƏSƏD QULİYEV,
sənətsünas

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bö-lüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşı-mızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmə-diklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox ola-raq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mü-rəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərsləklə-rimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilmə-mişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrika-mızı izləyə-izləyə savadla-nacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü geniş-ləndirmək, onları həmi-şə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöh-bətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Pişik öldürmək üstündə insanla-ra yalnız ölüm cəzası verilir!

Avropada bizim era-nın mininci ilinə ki-mi, görünür, ev pişiyi olmayıb. Çox qədim zamanlarda avropalı-lar bu heyvanlara mi-sirlilərdən fərqli mü-nasibət bəsləyirdilər. Belə hesab edilirdi ki, pişiklərdə şər qüvvə-lərin ruhu yaşayır. İblisi bəzən qara pişik cildində təs-vir edirdilər və belə bir inanc vardı ki, ca-dugərlər də pişiyə çev-rilir.

Hər suala

İtlər nə vaxt əhliləşdirilib?

Yüz min illərlə əvvəl, keçil-məz meşəliklərlə örtülü yer üzündə nəhəng mamontlar gə-zirdi. Adamlar o zaman mağa-ralarda yaşayırdı, vəhşi heyvan-ların dərisindən düzəldikləri libaslar geyirdilər. Məhz o za-manlardan bəri itlər adamların dostuna çevrildi.

Amma bu, birdən-birə baş vermədi. Əvvəlcə it hər yer-də ov zamanı insanın dalına düşüb getməyə başladı, onun qalıqlarıyla qarnını doyurdu. Sonra adam onun üçün həm evdə, həm ovda bir başçıya çevrildi, çünki itlərdə hələ sü-rü instinkləri çox güclü idi. Bütün bunlar, ilk salnamələr yazılan-dan xeyli qabaqlar baş vermiş-di. Ona görə də biz bunun nə vaxt baş verdiyi barədə fikir yürüdükdə yalnız daş dövrü mağaralarından tapılan it sü-müklərinə söykənirik.

İtlərin əhliləşmə tarixi isə bundan da qədimlərə gedib çı-xır deyərək, bunu dəqiq izləmək mümkün deyil. Bir çox alimlər elə hesab edirlər ki, itlər canavar-larla çaqqalların calağından yara-nıb. Bəziləri israr edir ki, on-lar canavarlardan əmələ gəlib, üçüncülər isə itin çaqqallardan, koyotlardan, hətta tülkülərdən yarandığını söyləyir. Lakin ən geniş yayılan nəzəriyyə söylə-yir ki, müasir itlər və canavarlar eyni əcdaddan törəyib.

Bu nəzəriyyə cürbəcür it cinslərinin ölçülərindəki, gör-kəmlərindəki, davranışlarındakı fərqi izah edir. İtin yat-mağa hazırlaşanda, yerini rahatlamaq üçün yerində üç dövrə vurması əsrlərin də-rinliyindən gələn bir adətdir:

axı qədim zamanlarda itlər cən-gəlliklərdə yarpaqlardan dü-zəltədiyi sığınacaqlarda yatırdılar. İtlərin vəhşi mənşəyinə dəlalət edən daha bir cəhət on-ların sürətli hərəkət və müba-rizə üçün uyğunlaşmış bədən quruluşudur. Bütün bunlar, iti hissiyyət və əla səsəbilmə qabi-liyyəti ilə birlikdə vəhşi bir ov-cu üçün vacib keyfiyyətlərdir.

Zaman keçdikcə, bəşər tari-xi salnamələrdə əks olunmağa başladı və orada itlər də xatırlandı. Misir sərđabələrində ya-şığı 5000 ildən artıq olan iti təsvir-ləri var. Misirlilər iti müqəddəs sayırdılar və heyvan öləndə, bütün ailə yas saxlayırdı.

Odur ki, itlər hələ qədim za-manlardan bütün dünyada in-sanların sevimlisi olub.

Bələdçi itləri necə tərbiyə edirlər?

Bu gün yüzlərlə sağlam, lakin gözdən əlil olan insanlar bələd-çi itlərin köməyi sayəsində hər-rəkət etmək imkanı qazanıblar.

Belə itlərin yetişdirilməsi çox uzun və zəhmət tələb edən bir prosesdir. Onlar sahibinin əmr-lərinə tabe olmağı öyrənməli-dir. Özü də bu əmr itin sahibinə zərər gətirə bilərsə, heyvan onu yerinə yetirməməlidir. Heç bir bələdçi köpək, sahibinin əmrinə baxmayaraq, şütüyən məşınun qarşısından keçən deyil.

Bələdçi itlər daha çox alman qoyun itləridir, amma hərdən boksyor və labrador cinsindən olan itlərdən də bu məqsədlə istifadə olunur.

Sonra itlərin sinəsinə xüsusi qoşqu kəməri taxılır. İt məşq-çidən sol tərəfdə, yarım addım irəlində getməyi öyrənir. Məşqçi özünü kor kimi aparır: yeriyər-kən müxtəlif maneələrə ilişir.

İt onu bu maneələrin yanın-dan keçirməlidir, dayanıb göz-ləməlidir və bunun hamısını sinəsindəki qoşqu kəmərinə etməlidir. O, yolu seçir, gələn maşınları buraxır. Sahibinin əmrini yerinə yetirməsinə baxmayaraq, bunu yalnız təh-lükəsiz olanda edir.

İt, özünün kor sahibinin əlinə düşməmişdən, məşqçi onu son dəfə sınaqdan keçirir. Öz göz-lərini bağlayır və it onu gərgin, sıx hərəkət olan bir küçədən keçirməli olur. Bunu bələd-çi itin yaxşı keyfiyyətlərə malik olduğunu dəqiq yoxlamaq üçün edirlər.

Sonra isə itlə yeni sahibi 4 həftə ərzində məşq edirlər. On-lar hər gün ən sadə komanda-lar üzərində işləyirlər. Bütün bunları it yalnız sahibinin tərif-i üçün edir. Bunun dalınca qələ-bəlik yerlərdə gəzintilərin növbəsi çatır. Sahibi iti qoşqu kə-məri ilə idarə edir, siqnallarını da elə bu kəmərlə ötürür.

Tezliklə onlar şəhərin küçə-lərində hərəkətə hazır olurlar. Am-ma ilk dövrlərdə bu prosesdə mütləq təlimatçı da iştirak edir. İt camaat arasında yol seçir, təh-lükəli yerlərin yanından ötür, sahibi hər dəfə qayıışı dartanda dayanır. Artıq onlar birlikdə bir komanda kimi ahəngdar hərəkət edirlər. Yalnız bundan sonra itlə adam yeni, azad həyatlarına qədəm qoymaq üçün evlərinə gedirlər!

Pişik haçan əhliləşdi?

Pişiklər çox qədim heyvan-lardır. Arxeoloqlar milyonlarla yaşlı olan pişik qalıqları tapı-blar!

Bizə yaxşı tanış olan ev pişikləri vəhşi pişiklərdən əmələ gəlib, amma konkret hansı növdən yarandığı-nı söyləmək çətindir, çünki bu, çox qədim zamanlarda olub. Güman ki, pişiklərin bütün cinsləri öz başlanğıcı-nı Avropa, Şimali Afrika və Asiyada olan iki-üç növ xır-da pişikdən min illər qabaq götürüb.

Belə güman edilir ki, ilk pişiklər 5000 il əvvəl əhliləşdirilib. Bizə bəllidir ki, artıq 4000 il qabaq misirlilərin əhliləşmiş pişikləri vardı. İnsanlar onlara səcə dədir, bəzi ilahilər pişik-başlı adamlar şəklində təsvir olunurdu. Məbədlərdəki pişiklərə hətta qurbanlar da ver-tilirdi.

Ev pişiyi öləndə misirli ailəsi və onların bütün nökr-qulluq-çuları qaşlarını qırqıb yas liba-sı geyirdilər. Məbəd pişiyinin ölümü isə bütün bir şəhəri yasa qərq edər bilirdi. Onu da qeyd edək ki, arxeoloqlar qazıntılar nəticəsində çoxlu pişik mumi-yaları aşkar ediblər. Qərribə bu-rasıdır ki, bu heyvanları eynən fironları, əyan-əşrafı mumiyaladıqları kimi mumiyalayırdılar.

Pişiklərin müxtəlif cinslə-ri, lap elə ayrı-ayrı fərdləri də bir-birindən itlər qədər fərqlə-nirlər. Ən məşhur pişik cinsləri anqor, fars, siam sayılır.

Pişik qaranlıqda görə bilirmi?

Sizin evinizdə bəzən pişik də yaşayır. Ailənizin sevimlisini əllərinizə alırsınız, onunla oynayırsınız, əylənirsiniz, onu az qala ailənin bir üzvü sayırsınız. Am-ma pişik Yer üzündə ən qri-bə məxluqlardan biridir. İnsan tərəfindən min illər qabaq əh-liləşdiyinə və onlarla birgə ya-şadığına baxmayaraq, bir himə bənddi ki, əcdadları kimi yenə cəngəlliyə qayıtsın.

Pişik şirin, pələng və bəbirin yaxın qohumudur və özünü eynən onlar kimi aparır. Mə-sələn, pişik də öz qurbanının intizarında sakitcə uzanıb göz-ləyir, sonra qəflətən onun belinə sıçrayıb şir kimi düşməni-ni öldürür. Pişik üçün ikimetrik sıçrayışlar boş bir şeydir! Onun pəncələrindəki yumşaq balıqlar imkan verir ki, öz qurbanına tamamilə səsiz yaxınlaşa bilsin. Onun pəncələrində isə 18 cay-naq gizlənir – istəyəndə onları çıxarıb istifadə edir, istəyəndə geri çəkir.

Bəs pişiyə qaranlıqda gör-mək imkanı verən nədir? Onun gözləri müxtəlif par-laqlıqda işığa uyğunlaşa bilir.

Güclü işıqda onun bəbəkləri dar çatlara bənzəyir. Qaranlıqda isə açılıb bütün gözüni tutur. Amma bu, o demək deyil ki, pişik tam qaranlıqda görə bilir. Sadəcə, ona görmək üçün başqa heyvanlara lazım olandan daha az işıq gərəkdir. Pişiyin gözləri qabarıq və bu da ona daha geniş sahənin işıq şüalarını toplamaq imkanı verir. Onun gözləri bütün bu şüaları özündə əks etdirəndə adama elə gəlir ki, pişiyin gözü işıq verir.

Pişiklər 13-20 il yaşayırlar, amma ömürlərinin orta uzunluğu 14 ildir.

Niyə şirə heyvanların sahi deyirlər?

Şir həmişə güc, qüdrət rəmzi sayılıb. Biz tez-tez "şir kimi güclü", yaxud "filankəs şir ürəyi yeyib" ifadələrini işlədirik. Bütün dünyanın kral, şah, sultan saraylarında şir təsvirini hakimiyyət rəmzi kimi qalxanların, bayraqların üzərinə çəkirdilər.

Hərdən onlar ziirafələrə də hücum edirlər, amma fillərlə, kərgədan və begemotlarla heç vaxt işləri olmur. Şir ac olmayanda başqa heyvanlara fikir belə vermir.

Ov zamanı şir pusquda durur, ya da öz qurbanına sürünərək yaxınlaşır, sonra qəflətən sıçrayır. Bu sıçrayış zamanı o, saatda 64 kilometrə qədər sürət yığa bilir!

At hansı heyvandan törəyib?

İndi yer üzündə yaşayan bir çox heyvanlar özlərindən xeyli böyük qədim heyvanlardan törəyib. At isə əksinə.

Atın ilk bəlli əcdadı pişik boyda olub. Onun qabaq ayağında 4, arxa ayaqlarında 3 barmağı vardı. Adı "Eohippus", yəni "alçaqboy at" idi. Atın bu əcdadının qalıqları planetimizin çox yerlərində tapılıb.

Daha sonrakı atlar onlara nisbətən iri idi. Yerə onların yalnız bir barmağı toxunurdu, amma o barmağın hər iki tərəfində bir dənə də qısa barmaq vardı.

Faktiki olaraq Monqolustan və Çin Türküstanında indi vəhşi atların dövrümüzə kimi gəlib çıxan nümayəndələrini görmək olar. Bu ata "Prejevalski atı" deyirlər. Məsələn bundadır ki, onları ilk dəfə Prjevalski soyadlı bir rus səyyahı 1870-ci ildə tapıb. Belə hesab olunur ki, Prjevalski atı müasir atların birbaşa əcdadıdır.

Meymunların hamısı eyni dərəcədə ağıllıdır?

Bir zamanlar bütün meymunlara insanabənzər meymunlar deyirdilər. İndi isə bu ad yalnız Afrika və Asiyanın tropik meşələrində yaşayan quyruqsuz növlərə aid edilir. İnsanabənzər meymunlara qorilla, şimpanze, qırmızı oranqutanq və hipponlar aiddir.

Bu heyvanlara "antropoid", yaxud insanabənzər meymunlar deyirlər. Onların skeleti eynən insanınki kimidir, dişlərinin sayı, quruluşu da eynidir.

Lakin adama ən yaxın olanı şimpanzedir. O, qorilladan və oranqutanqdan kiçik, meymunların hamısından ağıllıdır. İnsanın hərəkətlərini yaxşı təqlid edir, asan öyrənir. Onun bədəni insan bədəninə çox bənzəyir, amma skeletində 13 cüt qabırğası var. İnsanın qabırğası isə, bəllidir ki, 12 cüt olur.

Adi bədən rəngində olan dərisi, əlləri və sifətini çıxmaq şərtiylə qara, cod yunla örtülüdür. Qocalanda meymunların da ağzının qıraqlarında ağ tüklər görünür.

Şimpanzeni tutmaq asandır və onlar zoopark həyatına tez uyğunlaşırlar. Onlar da vərəm kimi adama xas olan xəstəliklərə tutulur. Şimpanzelərin xeyli hissəsi xərcəngdən ölürlər. Şimpanzelər ünsiyyəti xoşlayan, adamların hərəkətini təqlid etməyi qısa bir zamanda öyrənə bilən heyvanlardır. Onların bəziləri zooparkdakı xasiyyətə mehriban əməkdaşlara elə öyrəşir ki, hansısa xəstələnib işə gəlməyəndə yeməkdən imtina edir, xiffət çəkir.

Alimlər "şimpanze dili"ni əmələ gətirən, ayrı-ayrı səslərdən ibarət azı 20 signal müəyyənləşdiriblər.

Quşların niyə lələyi olur?

Təkamül haqqında elmi nəzəriyyə bunu belə izah edir: çox qədim zamanlarda quşlar reptiliyalar, yəni sürünənlər ailəsinə aid idilər.

Bu meymunların dərindən qırışları olan üzünün forması

da adamininki xatırladır, amma ondan xeyli kiçikdir. Onların qanı da prinsipca insanınkına bənzəyir, amma meymunların nitqi yoxdur.

Qorilla, meymunların ən böyüyüdür. Adam boyda olur, amma ondan ağır, güclüdür. Hipponlar qalınlarından kiçikdir və insana o qədər də oxşamır.

Lakin təkamül prosesində onlar bu xətdən yayınaraq uzaqlaşdılar və dərilərini örtən pullar lələklərə çevrildi. Məsələn bundadır ki, lələklər başqa heyvanlarda dırnaqları, buyuzları, quyruqları, pulları yarıdan maddədəndir.

Lələk, sonu nazılən mildən ibarətdir. Yuxarı, daha nazik hissəsinə ox deyirlər, aşağı hissəsi isə gövdə adlanır. Gövdənin içi boşdur və buna görə böyümə zamanı lələyin ucuna da qida maddələri çatır.

Quş lələklərinin rəngi onları əmələ gətirən maddədəki pigmentlərdən asılıdır. Bəzi rənglər lələyin üzərində əks olunan işığa görə əmələ gəlir. Quşların rəngi həm də yedikləri qida ilə əlaqədardır. Məsələn, bəzi sarıköynəklər sarı əvəzinə parlaq narıncı lələklərə bürünürlər. Bu, yumurtadan çıxandan sonra onlara verilən azacıq qırmızı istiotla əlaqədardır.

Quşlar hər il öz lələklərini dəyişirlər. Bu zaman onların əksəriyyəti lələyinin müəyyən hissəsini tökür, əvəzinə tez bir zamanda yeniləri çıxır.

İki cür lələk var: bədənin quruluşunu formalaşdıran lələklərə "kontur lələkləri", onların altındakı yumşaq lələklərə isə "tük" deyirlər. Quş yumurtadan çıxanda onun bütün bədəni tüklə örtülmüş olur. Tezliklə onların yerini daimi lələklər tutur. Onlar da tüklər kimi eyni dəliklərdən çıxır.

Lələklərin quruluşu və ölçüləri quşun həyat tərzindən asılıdır. Məsələn, bayquşun lələkləri yumşaqdır. Bu, ona tam səssiz uçmağa imkan verir. Digər tərəfdən çalağanın qısa, bədəninə möhkəm sıxılan tükləri havaya az müqavimət göstərirdiyi üçün o, böyük sürətlə uçur. Su quşlarının lələklərinə bədəndən ifraz olunan yağlı maye hopduğu üçün, onlar suda islanıb ağırlaşmır.

bir cavab

Güman ki, bu, şirin bütün heyvanlara qələbə çalmaq gücündə olduğundan deyil, adamların canına qorxu saldığından irəli gəlirdi.

Qədim misirlilər şiri müqəddəs heyvan sayırdılar və İsa Məsih anadan olan zamanlarda şir Avropanın çox yerində yaşayırdı. Lakin təxminən 500-cü ilə qədər Avropa şirləri qınlıb qurtardı. İndi şirlərə yalnız Afrikada və Hindistanın bəzi nahiyələrində rast gəlmək olar.

Şir pişikimilər ailəsinə aiddir. Yetkin heyvanın uzunluğu 3 metrə yaxın, çəkisi 180-225 kiloqram arasında olur. Erkəkləri dişilərindən iridir. Ovçular deyir ki, onlar ova çıxarkən heyvanın izlərindən erkək-dişiyini bilirlər. Erkəklərin qabaq pəncələri dişininkindən iri olur.

Şir nərildəyir. Başqa pişikimilərdən fərqli olaraq o, mırıldamır, ağaca nadir hallarda çıxır və sudan qorxmur.

Şirlər otlayan heyvanları ovlayırlar. Ona görə də bu yırtıcı ax-çox açıqlıq olan yerlərdə, lap seyrək meşə kənarlarında yaşayır. Gündə heç olmasa bir dəfə su içməsi vacib olduğu üçün şirlər yaşayan yerin yaxınlığında mütləq su olmalıdır.

Şir gündüz yatır, gecələr ova çıxır. O, tək də yaşaya bilər, cüt də, sayı dördlə on arasında olan kiçik dəstələr şəklində də. Şirlər, əsasən zebr, ceyran və antilop ətiylə qidalanırlar.

Sonrakı inkişaf mərhələsində həmin o bir barmağın güclənməsi atın daha bərk qaçmasına şərait yaratdı. Onun sağ qalması qaça bilməsindən asılı idi. Yəni düşmənin əlindən qurtara biləcəkmidi? Müasir atın dırnağı həqiqətən də həmin o tək barmaq üzərində uzanan dırnaqdır.

Çox qədim zamanlarda atlar Asiyada, Şimali Afrikada, Avropa və Şimali Amerikada yaşayırdılar. Atın Amerikada yaşayan növünün nəslə neçə min illər qabaq kəsilib. Müasir atları ora Avropadan ispanlar gətirib.

Çox güman ki, at Kiçik Asiyanın və Aralıq dənizi hövzəsinin inkişaf etmiş ölkələrinə şərqdən gəlib. Eramızdan əvvəl, təxminən 3000-ci ildə at Babildə, sonra hardasa miladdan qabaq 1675-ci ildə Misirdə göründü. Atları, çox güman ki, Mərkəzi Asiyanın köçəri tayfaları əhliləşdiriblər.

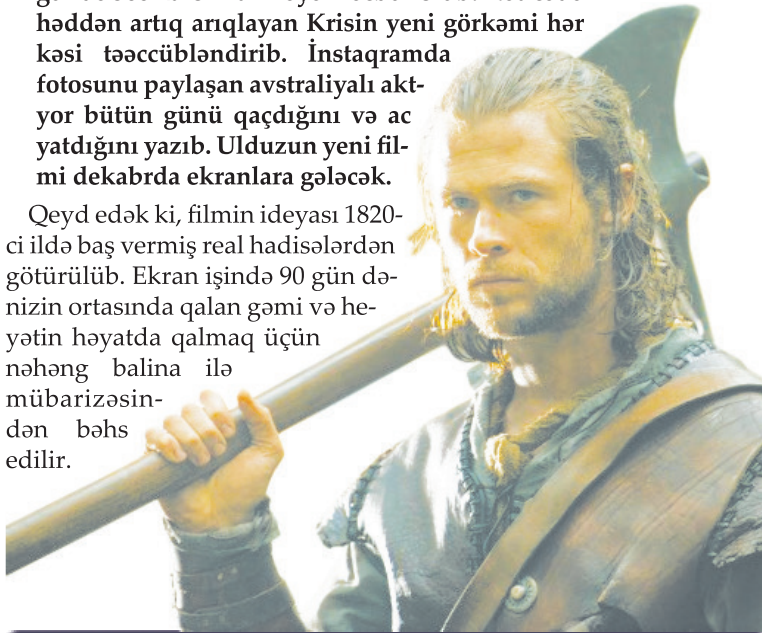
Çox qədim zamanlarda at ətindən qida kimi istifadə edirdilər, amma sonra necə oldusa, adamların ağına əhliləşdirib atlardan minik kimi istifadə etmək gəldi. Ən qədim at şəkilləri və fiqurları mağara adamları tərəfindən təxminən 15 000 il qabaq düzəldilib. Bu şəkillərdə təsvir olunan atlar müasir monqol ponilərinə çox bənzəyirlər.

Məşhur aktyor tanınmaz hala düşdü

○ "Məğlubedilməzlər" ("The Avengers") filmi ilə məşhurlaşmış 32 yaşlı aktyor Kris Hemsvert tanınmaz hala düşüb. Belə ki, aktyor yeni "Heart of Sea" ("Dənizin ürəyi") filmində çəkilmək üçün gündə 500 kalori itirməyə məcbur olub. Nəticədə həddən artıq arıqlayan Krisin yeni görkəmi hər kəsi təəccübləndirib. İntsaqramda fotosunu paylaşan avstraliyalı aktyor bütün günü qaçdığını və ac yatdığını yazıb. Ulduzun yeni filmi dekabrda ekranlara gələcək.

Qeyd edək ki, filmin ideyası 1820-ci ildə baş vermiş real hadisələrdən götürülüb. Ekran işində 90 gün dənizin ortasında qalan gəmi və heyətin həyatda qalmağ üçün nəhəng balina ilə mübarizəsindən bəhs edilir.

Türkan Şorayın Bakı səfəri təxirə salındı

○ "Türk kinosunun kraliçası" adlandırılan Türkan Şorayın Azərbaycana səfəri təxirə salınıb. Bu barədə "Nizami" kinoteatrından verilən məlumatda deyilir: "T.Şoray noyabrın 26-da "Nizami" kinoteatrında "Uzaqlarda arama" filminin qala-gecəsinə qatılmayacaq. Məşhur aktrisa işləri ilə əlaqədar olaraq azərbaycanlı pərəstişkarları ilə görüşə gələ bilməyəcəyini bildirib. Buna baxmayaraq, film həmin gün nümayiş etdiriləcək. T.Şoraysa dekabrın 9-da Bakıya gələcək. Həmin gün aktrisanın iştirakı ilə "Uzaqlarda arama" filminin qala-gecəsi keçiriləcək".

Xatırladaq ki, rejissoru Türkan Şoray, ssenari müəllifi Onur Ünlü olan film dramatik komediya janrında lentə alınıb. Rəsmi qərarla şəhər mərkəzindən qəsəbəyə köçürülən restoran, qəsəbə sakinləri arasında təşvişə səbəb olur. Ərlərinin ora ayaq açmasından narahat olan qadınlar restoranda çalışan qadınlarla mücadiləyə başlayırlar. Amma qəsəbə kişiləri bu vəziyyətdən çox məmnundurlar. ...Heç kim hələlik bilmir ki, bütün bu həngəmin içində sonradan hamının şahid olacağı böyük eşq yaşanacaq...

"Sakit Don" filminin premyerası olacaq

Bu həftə "Rossiya" telekanalında Mixail Şoloxovun eyniadlı romanı əsasında Sergey Ursulyakın çəkdiyi "Sakit Don" filminin təqdimatı olacaq. Qeyd edək ki, bununla "Sakit Don" əsəri dördüncü dəfədir ki, ekranlaşdırılır. Filmin rejissorunun fikrinə görə, "Sakit Don"u mütəmadi olaraq, təxminən 10 ildən bir çəkmək lazımdır ki, yeni nəsil bu əsəri yenidən özü üçün kəşf edə bilsin.

Noyabrın 29-da telepopeyanın ilk üç seriyası təqdim ediləcək. Baş rolları rus kinosunun ulduzları Sergey Makovetski (Panteley Melexov), Lyudmila Zaytseva (Vasilisa Melexova), Nikita Yefremov (Mitka Korşunov), Aleksandr Yatsenko (Mişka Koşevoy), Yevgeni Tkaçuk (Qrigori Melexov), Polina Çernuşova (Aksinya) ifa ediblər.

Çəkilişlər M. Şoloxovun doğma yurdu olan Rostov bölgəsində çəkilib. Filmin çəkilişləri 2012-ci ildən başlanıb. Yalnız dekorasiya işlərinə bir ildən artıq vaxt sərf olunub. Rejissorun sözlərinə görə, o, aktyorlardan rolu oynamağı deyil, yaşamağı tələb edib.

"Sakit Don" filminin premyerası Rusiya teleməkanında ən böyük hadisələrdən biridir.

Hazırladı: NARINGÜL

Nobel mükafatlı yazığının əsəri qadağan edilir

Polşanın yeni mədəniyyət naziri ölkəsinin aparıcı teatrlarından birində Nobel mükafatlı yazığın pyesini səhnələşdirməyi qadağan etmək fikrindədir. O, bu barədə qərarı artıq imzalayıb.

Söhbət Nobel mükafatlı Avstriya yazıçısı, bir çox azərbaycanlı oxucuların "Pianoçu" filminin ssenari müəllifi kimi tanıdığı Elfriede Jelinekin əsərindən gedir.

Mədəniyyət naziri Piotr Qlinski həm də mühafizəkarların "Hüquq və Ədalət" hökumətində baş nazirin müavini olduğundan, liberal vətəndaş hərəkatları onun bu qərarını Polşanın senzura dövrünə qayıtməsi kimi şərh edir.

Yazıçı Elfriede Jelinekin "Der Tod und das Mädchen" ("Ölüm və Qız") pyesi artıq səhnələşdirilib, bir neçə dəfə tamaşaçılara göstərilib, indi onun qadağan edilməsinə tamaşada yer alan pornoqrafik elementlər səbəb göstərilir.

Şənbə günü Polşa skinhedləri - radikal millətçiləri bu tamaşadan sonra evlərinə gedən tamaşaçılara hücum edib, həmçinin teatrın bədii rəhbərinin evini yumurta və pomidor atəsinə tutublar.

Polşa teatrının ədəbiyyat meneceri Piotr Rudzki "The Guardian" qəzetinə deyib:

"Polşanın qaranlıq günləridir. Nasist və Sovet senzurası dövrü geri qayıdıb. Polşa kimi qədim tarixi olan bir ölkədə belə hərəkatlar bizə 1989-cu ili xatırladır. Hadisələr buna doğru gedir, o zaman bütün yaradıcılıq məhsulları dövlət senzurasından keçməli idi".

Teatr rəsmi bəyanat yayıb ki, nazirin sözünə görə tamaşanı ləğv etmək fikirləri yoxdur, biletlər artıq satılıb.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo - "Pedro Paramo", Matilda Urrutia - "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey - "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske - "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç - "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymanov - "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)